عدد خاص بالمؤتمر العلمي الدولي الثاني لجامعة جيهان-اربيل في الاداب والفنون
(CIC-LITART'18)، 27-28 حزيران 2018

ڕۆژنامەگەری چاپکراو و ئەلیکترۆنی کوردی سەرهەڵدان و ململانێ

(توێژینەوەیەکی مێژووییە)

محمد خدر مولوود

بەشی ڕاگەیاندن، زانکۆی جیهان- هەولێر

Muhammad.khidher@cihanuniversity-edu.iq

پوختە

چاپ: یەکێکە لە هۆیەکانی گەیاندن لە چەرخی نوێدا، دەتوانرێت پشتی پێ ببەسترێت بۆ ڕاپەڕاندنی کاروباری ڕۆژانە لە زۆر بواردا، وەکو ڕۆژنامە و گۆڤار و پروپاگەندە و پەرتووک و سەرجەم بوارەکانی دیکەی نووسین لە ژیاندا.

بۆ یەکەم جار لە چینییەکانەوە دامەزرا دواتر دوا چەند سەدەیەک گەیشتە ئەوروپا و لە ئەڵمانیا لە لایەن گۆتنبێرگەوە داهێنرا، یەکێکە لەو دەسکەوتە هەرە گەورە و مەزنانەی کە سەرجەم مرۆڤایەتی قەرزداریێتی. ئەم ئامێرە بووە مایەی خۆشبەختی بۆ هەموو ئەو کەسانەی کە بابەتیان لێرە و لەوێ لە شێوەی گێڕانەوە و حیکایەتخوان و مەنەلۆج دەگێڕایەوە و لەبەریان دەکرد، چاپخانە بووە هۆی ئەوەی کە ئەم نووسینانە لە لەناوچوون بپارێزێت، ئیتر لەوکاتەوە بە هەزاران چاپخانە لە سەرتاسەری جیهاندا دروست بوون و بە ملیۆنان بڵاوکراوە و کتێب و نامیلکە و ڕۆژنامە و گۆڤار چاپ دەکەن، بۆیە سەرتاپای جیهان ئەمڕۆ قەرزداری دەستی گۆتنبێرگ و داهێنەرانی چاپخانەیە.

لەبەر گرنگی چاپ و چاپخانە توێژەر بە پێویستی دەزانی کەوا توێژینەوەیەك لەو بارەوە بکات کە بەشێوەیەکی وەسفی و مێژووی باس لە چۆنیەتی هێنا و گەشەکردن و ئەو کەس و لایەنانەی کە توانیویانە پەرە بەم ئامێرە گرنگە مێژووی مرۆڤایەتی بدات.

کلیلی وشەکان: ڕۆژنامەگەری چاپکراو، ڕۆژنامەگەری ئەلیکترۆنی، ڕۆژنامەگەری کوردی.

پێشەکی

ڕۆژنامەگەری کوردی چۆن و کەی سەریهەڵدا؟ ئەوەیان ئەوپرسیارەیەکە وەڵامی سەرهەڵدانی یەکەمین ڕۆژنامەی چاپکراوی کوردی کە ڕۆژنامەی (کوردستان) ە دەداتەوە. ئەو ڕۆژنامە یە لە مێژووی ڕۆژنامەگەری کوردیدا کەبە یەکەمین ڕۆژنامە دانراوە، لەم توێژینەوەیەدا بەم جۆرە باسی لێوەکراوە کە ڕۆژنامەیەکە لەدەورەی دەسەڵاتی عوسمانی، لە تاراوگەو دوور لەزێدی خۆی لە قاهیرە ساڵی 1898 بە چاپی غەیرە کوردی لەدایك بووە. پاشان لەترسی داخستن و بۆ دوور کەوتنەوە لەسانسۆری دەوڵەت لە چەندین شاری دیکە لەلایەن بنەماڵە بەدرخانییەکانەوە درێژە بەدەرچوونی دەدرێت تا ئەو 31 ژمارەیەی لەبەردەست دایە بەکەمووکوڕی چەند ژمارەیەکیش، سەرنج دەدەین لەڕووی تە کنەلۆژیای چاپەوە، کەئامێری

DOI: 10.24086/cuesj.si.2018.n1a23

چاپ دەگەینێت ئەم لایەنەی تێدا نابینرێ. تا ساڵی 1916 و 1918 کاتی هاتنی هەردوو چاپخانەی حوسێن حوزنی موکریانی و مێجەسۆن بۆ کوردستانی باشوور سەرەتای تەکنەلۆژیای چاپی کوردی سەرهەڵدەدات، روون و بەرچاوتریش ئەم تەکنەلۆژیایە لای چاپخانەی زاری کرمانجی لە رواندز- هەولێر نەشونماو سەرهەڵدان و پێشکەوتنێکی داهێنەرانە بەخۆوە دەبینێ .

ئەوەیان بەم مانایەدێ هەرچی رۆژنامەو گۆڤارێ لەوانەش هەرسێ قۆناغی رۆژنامەی کوردستان لە ساڵانی 1898 – 1908- 1918 و تەواوی گۆڤارەکانی ئەستەمبوڵ و بەغداو سلێمانی بە (بانگ کورد، کوردتعاون ترقی غەزەتەسی ، رۆژکورد- هەتاوی کورد، تێگەیشتنی راستی، پێشکەوتن) لە لایەنی تەکنەلۆژیای چاپەوە - ئامێری چاپ و چاپخانە بە مانا کوردییەکەی لێی بێبەشن، تەنانەت چاپخانەکەی مێجەسۆنیش ئاستی ئەو چەمکە (تەکنەلۆژیای چاپ) بەقەد چاپخانەکەی زاری کرمانجی پێڕەوانابینرێ .

لە دەیەی یەکەمی سەدەی پێشوو تا سەرهەڵدانی ڕۆژنامەی ئەلیکترۆنی و هەردوو ڕۆژنامەی (کوردستان نێت) و (کلاوڕۆژنە) لەساڵانی 1999-2002 چەمك و مانای تازەی وەك تەکنەلۆژیای ئەلیکترۆنی و چاپی کاغەزی دێنە نێو مێژووی توێژینەوەو لێکۆڵینەوە لە رۆژنامەگەری کوردیدا.

بۆیە ئەم توێژینەوەیە کەلەم سێ بەشە پێکدێت:

بەشی یەکەم: چوارچیوەی توێژینەوەیە

بەشی دووەم: چەمك و سەرهەڵدان

بەشی سێیەم: لایەنی مەیدانی

لە کۆتایی توێینەوەکە بە کۆمەڵێك ئەنجام دەرئەنجام گەیشتووە کە ڕۆژنامەگەریی کوردی لە قوناغی سەرهەڵدانی ڕۆژنامەی چاپیدا بەهەر جۆرێ بووبێ ئامێری چاپی بۆ ئەو مەبەستە بووە تا بەردەوام بێ ئەگەر بەشێوەی سەرەتایش بوو بێ، بەڵام بەهۆی شۆرشی تەکنەلۆژیای تازەی سەردەمی دیجیتەڵی و جیهانگیری لە دوایی نەوەدەکانی سەدەی پێشوو ڕۆژنامەی کاغەزی کوردی تۆکمەو رێکتر سەریهەڵداوەو لەچاو میللەتانی دەوروبەریش لە زۆرێکیان پێشکەوتووترو ڕابەر و پێشەنگە .

بەشی یەکەم: چوارچێوەی توێژینەوە

یەکەم: گرفتی توێژینەوە

گرفتی ئەم توێژینەوەیە (رۆژنامەگەری چاپکراو و ئەلیکترۆنی کوردی سەرهەڵدان و ململانێ) خۆی لەوەدادەبینێتەوە کە هەردوو جۆرە رۆژنامەکە ئەوکاتەی دەکەونە خزمەتی خوێنەران و ڕۆڵ و کاریگەرییان دەبێت، کە

کۆمەڵگای کوردستان بەشێوەیەکی سەرەتایی ئاشنای تەکنەلۆژیای چاپ دەبێ هەرلەدەیەی یەکەمی سەدەی هەژدەدا رێکتر لە ساڵی ١٩١٦ بەولاوە کاتێ حوسێن حوزنی موکریانی چاپخانە دێنێتە کوردستان تاسەردەمی سەرهەڵدانی میدیای دیجیتەڵی لەکوردستان لەسەدەمی ڕاپەڕینی ساڵی 1991 دا رێکتر لەساڵانی 1995-2000 بەسەرهەڵدانی Media TV و KTV دواتر سەرەهەڵدانی رۆژنامەی ئەلیکترۆنی کوردستان نێت و کلاورۆژنە لەساڵانی ١٩٩٧ -١٩٩٨ بەرەوسەرەوە هەروا ماڵپەری دەنگەکان. لە ساڵی 1995 وە لەقۆناغی چەکەرەکردن و سەرهەڵدان لە 2003 بەرەو سەرەوە نەشونوماکردن داناراستەوخۆ هەردوو جۆری رۆژنامە دەکەونە کێبرکێ و ململانێیەکی شاراوە بۆ گەیاندنی پەیامی میدیایی کوردی.

لەکاتێکدا ڕۆڵی میدیا گەر بۆ نەتەوەکانی دی هەر ئەوە بووبێ ئەکی پیشەگەری خۆی بگەینێ بۆ نەتەوەی کورد ئەرك و ڕۆڵی هوشیارکردنەوەی نەتەوەیی و نیشتیمانیشی لە ئەستۆ دابووە .

دووەم: بایەخی توێژینەوە

لەبواری خۆیدا ئەم توێژینەوەیە یەکەمین توێژینەوە نییە، بەلکو لە توێژینەوە بەراییەکانە کەباس لە ناسنامەی رۆژنامەگەری کوردی بکات لە روانگەی تەکنەلۆژیا و کاریگەری ئەم تەکنەلۆژیایە لەسەر پێشخستنی میدیای کوردی بەگشتی و رۆژنامەی کاغەزی و ئەلکترۆنی کوردیش بەتایبەتی.

بۆیە توێژەر هەوڵی داوە لایەنی تەکنەلۆژیای رۆژنامەگەری لە چاپجانەی کوردستان- 1916 و چاپخانەی مێجەرسۆن- 1918 تا پەیدابوون و سەرهەڵدانی کۆمپیوتەر و ماڵپەر – وێب سایت و تۆرەکۆمەلایەتییەکان لە دوای قۆناغی ئازاری لە 1991 بەرەوسەرەوە تەنیا لایەنی گەشە سەندنی لێ دەنینرێ نەك ململانێیەکی ئاشکرا، چونکە ئەم جۆرە توێژینەوانە گەر لایەنی مێژوویی لێ لابدەین، لە لایەنی تەکنەلۆژیاوە کە مەبەستمان لێی ئامێری چاپە، خودی ئامێرەکە خۆی لە وەدا دەبینێتەوە کە بەیەکێك لە ئامێرە گران بەهایانەیە وێرای گرانی نرخەکەی بەبێ رەزامەندی دەسەڵاتیش کە دەکاتە ژێر دەستی سانسۆرو ژێر دەستی سیستەمە حوکمرانییەکان لە کوردستان نەهاتۆتە کرین و دامەزراندن.

بۆیە ترس لە چاپ و چاپخانە هەر یەکەمین رۆژنامەی کوردی کوردستان – قاهیرە 1898 یەکەمین مەترسییە ەەرە دیاری ئەو بوارەیە بۆ نزیکەی سەدەیەك بواری میدیای خوێندراوی تەنی بوو. ئەمەش بە یەکێك لە هۆکارەکانی پاشکەوتن یا گەشەی سست و خاو و خێل و خیچی بوارە کە دادەنرێ .

سێیەم: ئامانجی توێژینەوە

ئامانج لە توێژینەوەکە بریتییە لە: کاریگەری تەکنەلۆژیا، هەر لە ئامێری چاپەوە واتە چاپخانە تا شۆڕشەکانی میدیا لە دۆزینەوە و پەیبردن بەشەپۆلەکانی کەهرۆ موگناتیسی، تەلگراف ، ئامێری رادیۆ ، فۆتۆگراف، تەلەفزیۆن، کۆمپیوتەر وسەردەمی مانگی دەسکرد ، چۆن و بەچ شێوەیەك رۆژنامەگەری کاغەزی و ئەلیکترۆنی کوردییان بەرەو پێشەوە بردوە .

چوارەم: پرسیارەکانی توێژینەوە :

لەدوایی سەرهەڵدانی سەردەمی دیجیتەڵی بۆکورد ئایا شتێك هەیە بەناوی ململانێی نێوان رۆژنامەی چاپکراو رۆژنامەی ئەلیکترۆنی کوردی؟ یا یەکیان مەبەستییەتی ئەوی دی رەش بکاتەوە؟ یا ملمکانێ شاراوەکە هەر لە پێناو پێشاندانی خودی پێشکەوتنە تەکنەلۆجییەکە تا خزمەتی زۆرترین وەرگر کەخوێنەرو بینەری خۆیەتی بکات؟

ئەمانە ئەو پرسیارانەن توێژەر هەوڵدەدات لەم توێژینەوەیەدا وەڵامیان بداتەوە .

پێنجەم: میتۆدی توێژینەوە :

لەڕووی میتۆدەوە، ئەم توێژینەوەیە (ڕۆژنامەگەری چاپکراو و ئەلیکترۆنی کوردی سەرهەڵدان و ململانێ) دەچێتە خانەی میتۆدی وەسفی مێژووییەوە. توێژینەوەکە دەلالەت لەوەسفی بابەتەکانی تەکنەلۆژیای چاپ و ئەلیکترۆنی دەکات لە کاروانی ئەو مێژووە ئالۆزو نادیارەی بواری چاپی رۆژنامەگەری کوردییەوە .

شەشەم: لێکۆڵینەوە و توێژینەوەی پێشوو :

گەڕان بەنێو کتێبخانەکان وپشکنینی سەرچاوەکانی نێو تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان، پرسین لە مامۆستایان و نووسەرانی بواری میدیای کوردی لەسەر بابەتی (رۆژنامەی ئەلیکترۆنی) بەزمانی کوردی کەمترین سەرچاوەی لێکەوتەوە.

ئەو سەرچاوانەی هەن زیاتریان باس لە رۆژنامەگەری ئەلیکترۆنی بەگشتی دەکەن، نەکوردی، زۆری سەرچاوەکان لەم بورەدا بەکوردییە نەل لەسەر ئەو جۆرە رۆژنامە کوردییە ،تەنها چەند سەرچاوەیەك نەبێ بۆیە توێژەر لەم بارەدا سوودی زۆری لێوەرگرتووە و ئاماژەی بەسەرچاوەکانیش داو .

بەشی دووەم: ڕۆژنامەی کوردستان و سەرهەڵدان

یەکەم: ڕۆژنامەی کوردستان و سەرهەڵدانێکی مەزن

کەبەراوردی لەدایك بوونی یەکەمین ڕۆژنامەی کوردی (کوردستان – ١٨٩٨ قاهیرە) لەگەڵ کۆنترین ڕۆژنامەی ناوچە کە (تەقویمی وەقائع- تورکی -١٨٣٢) و ئەخبار کاغەزی ئێران -١٨٥١ زەورای عێراقی – ١٨٦٩ دەکەین ئەم خاڵانەمان بۆ دەردەکەوێت:

١-ڕۆژنامەی کوردستان، لەچاو هەموو ڕۆژنامەکانی ئاماژە پێکراوی ناوچەکە بەیەکەمین ڕۆژنامەی ئەهلی کەسی دادەنرێت کەلەلایەن میقداد مدحت بدرخان و بنەماڵەی بەدرخانیان دەرچووە، ئەوانی دیکە هەموویان دەوڵەتی بوونەو حکومەتەکان لەپشت دەرچوونیان بوونە، چونکە زمانحاڵی دەوڵەت بوونە، بەپێچەوانەی ڕۆژنامەی کوردستان کەزمانحاڵی نەتەوەیی و نیشتیمانی بووە .

٢- هەردوو دەوڵەتی زلەێزی ناوچەکە ئێرانی فارسی و تورکی عوسمانی خۆیان خاوەنی چاپخانەی خۆیان بوونە هەر لەساڵی ١٤٩٢ وە تا ١٨٢٥ لە نێو گەلەمرەوی هەردوو دەوڵەتی عوسمانی و سەفەوی واتە لە تورکیاو ئێران و عێراقدا.

بەپێچەوانەوە ڕۆژنامەی کوردستان لە بێ چاپخانەی و لەترسی سانسۆری دەوڵەتی عوسمانی لە قاهیرە لە چاپخانەی (هیلال -١٨٩٨) دەردەچێ.

پاشان هەرلەترسی سانسۆر و دەسەڵاتی عوسمانی لە نێوان قاهیرەو شارانی ئەوروپا هەرجارەی لە شوێنێ لە جنێف، لەندەن ،فۆلکسن و دیسان قاهیرە دەردەچێ .

لەهەردوو بواردا کەبەراوردی ڕۆژنامەی کوردستان دەکەین و لە شێوەو شێوازی دەرچوونی وورد دەبینەوە بۆ مێژووی ڕۆژنامەگەری کوردی و ناوچەکە لەدایك بوونی ڕۆژنامەی کوردستان بەهەر ٣١ ژمارەیەوە سەرهەڵدانێکی مەزنی بواری پیشەگەری ڕۆژنامەوانی یە و ئەوشانازی و رابەرایەتی و پیشەگەرییەش بەر میقدادو بەدرخانییەکان دەکەوێت.

بەواتایەکی دیکە کورد لەبواری ڕۆژنامەگەری و پیشەکەدا لە چاو عەرەب و تورك و فارس بە ڕۆژنامەگەری ئەهلی – کەسی دەستی پێکردووە، نەك ڕۆژنامەگەری حکومەتی و دەوڵەتی .

مێژووی لەدایك بوونی ئەم ڕۆژنامەیە سەرەتای لەدایك بوونی ڕۆژنامەگەری کوردی بوو،کاتێك (مقدات مەدحەت پاشا) و براکانی نەك هەر دوور لە وڵات و دەسەڵاتی خۆی بەڵکو دوور لەدەسەڵاتی عوسمانیەکانیش ڕویان کردە میسرو لە قاهیرە یەکەم ژمارەی ڕۆژنامەی (کوردستان) یان لە (22 ی نسانی 1898)دا دەرکرد ،ئەم ڕۆژنامەیە هە تا ژمارەی سێیە میشی لە چاپخانەی (هیلال) چاپکراوە ،بەلأم لەژمارەی چواری ئەو ڕۆژنا مەیە دا نوسراوە کە لە (کوردستان) لە چاپخانەی سەربەخۆی ڕۆژنامەی (کوردستان) چاپکراوە و ژمارەی پێنجەم یان لە هە مان ئەو چاپخانە

كوردييەی (مقدات مەدحەت) چاپكراوە, ئەو چاپخانە جوانە مەرگەی (مقدات مەدحەت بەدرخان) تە نها دوو ژمارەی (4) و (5) ی ڕۆژنامەی كوردستانی پێ چاپكراوە و بەس ، چونكە دوای ئەوە (مقدات مەدحەت) دەگەڕێتەوە ئەستە مبوڵ و دیارە چاپخانەكە ش دەستی بەسەردا دەگیرێت و لەناو دەچێت.[1]

سەرەتای پەیدابوونی رۆژنامە نووسی هەموو گەلێك مێژووی تایبەتی خۆی هەیە ، ئەو مێژووە بەستراوە بەگەلێك هۆی جیاوازەوەو پێویستی بە ڕوونكردنەوەی زۆرلایەنی ژیانی سیاسی و كۆمەلایەتـــــــیە، پەیدابوونی رۆژنامە نووسی كورد جگەلە مەرجەكانی ناوەوەی كۆمەڵ چەند هۆیەكی دەرەوە دەوری زۆریان تیادا بینیووە ، یەكێك لەوهۆیانە بریتیە لە پەیدابوونی رۆژنامە نووسی و پەرەسەندنی دەوری لەژیانی روناكبیری و سیاسەتی گەلانی دراوسێی كورددا ، هەربۆیە لە مێژووی رۆژنامە نووسی كوردیشدا ژێردەستەیی و دابەشكردنی كوردستان بەسەر توركیاو عیراق و ئێران و سووریادا هۆیەكی دواكەوتنی سەرجەم بوارەكانی ژیانی كوردەواریە ، بەتایبەتی رۆژنامە نووسی كەزیاتر پێویستی بەئارامی و چاپخانەو كادیری تایبەتی هەیە.[2]

بەر لەو ماوەیەش كۆمەڵێك ڕووداو گۆڕانكاری هاتنە ئاراوە كە ناوچەكە یان هەژاند لەوانەش دەسەلاتی عوسمانیەكان بوو لەو ناوچانەی كەلەو ساتەوەختە دا فەرمان ڕەوایەتیان تیادا دەكرد كە بوو بەیەكێك لە هۆكارەكانی سەرهەڵدانی ئەم ڕۆژنامەیە لەسەر دەستی (مقدات مەدحەت بەدرخان) لەم مێژووە وە سەرەتایەكی ڕۆژنامەگەری لە مێژووی گەلی كورد دا دارێژرا ،چونكە هێمای دۆزینەوەی زمان حاڵی ئەو سەردەمە یە ،بەتۆ مار بوون و بەمێژووكردنی بۆ ئەم سەردە مە پیشان دە دات.[3]

لەگەڵ ئەوەی مایەی خۆشحاڵی بوونی كوردە كە یەكەمین هەوڵی لەبواری ڕاگەیاندن و دەركردنی یەكەمین ڕۆژنامە ،دەر ئەنجامی هەوڵێكی تاكە كەسیانە بوو پەیوە ندیداری هیچ دەزگاو لایەن و ڕێكخراو گروپێكی دیاریكراو نە بوو، بەتوانای شەخسی و مادی و مەعنەوی ئە دیب و ڕۆشنبیرەكان دەستی پێكرد ،لەمەشدا هیچ پاڵ پشتێكی ڕاستەوخۆ یان لەپشت نە بوو هەروەك (مقداد مەدحەت بەدرخان) خاوەنی ئیمتیازو سەرنووسەری ڕۆژنامەی (كوردستان) بوو ڕۆژنامەكە نوێنەرایەتی ڕێكخستنی سیاسی یان كۆمەلایەتی دیاریكراوی نە دەكرد و دەركردنیشی دەر ئەنجامی دەست پێشخەرییەكی شەخسی كوردێكی نیشتمان پەروەر بو ،بۆ هۆشیاركردنەوەی گەلێكی چەوساوەی بێبەش لە كەمترین پەرە پێدانی ڕۆشنبیری نەتەوەی.

---

[1] فەرهاد پیربال، چەندباسیك لەبارەی میژووی ڕۆژنامەنووسی كوردییەوە، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم-سلیمانی، 2007, ل7-8.

[2] شوان ئادەم ئەیڤەس ، ئیتێك لە رۆژنامەوانی كوردیدا رۆژنامەی هاولاتی (2000-2002) وەك نمونە ، سلێمانی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم ، 2006 ل 128

[3] د.كمال فوأد . یەكەمین ڕۆژنامە گەری كوردی .2000.ل 19 .

دەتوانین بڵێین ،ڕۆژنامەیەکی کوردی سەربەخۆبوو، هیچ بنچینەیەکی ڕاست نییە بۆ بۆچوونی هەندێك هاوسۆزی سیاسەتی سوڵتان عبدألحمید لەبۆچوون و دیدگای ئاینی سیساسیەوە کە گوایە ڕۆژنامەیەك بوو بەیارمە تی لایەنی ئەرمەنی دەردەچوو ،یان ئینگلیزەکان پشتیوانیان دەکرد [4]

بەڵام وەکو لەپێشتردا لێی دواین بەر لەوەی کورد لەو مێژووە دا یەکەمین ڕۆژنامەی خۆی بەزمانی خۆی دەربکات ،میلله تانی ترو تەنانەت دراوسێکانیشی ڕۆژنامەیان بەزمانی خۆیان بلاّوکردبۆوە . یەکەمین ڕۆژنامەی تورکی بەناوی (تەقویم الوقاوع) لەساڵی 1832 دا بوو،یەکەمین ڕۆژنامەی فارسیش (کاغەز أخبار) بوو لە ئێران لەساڵی (1851) دا ،یەکەمین ڕۆژنامەی عەرەبیش لەعێراق بەناوی (ألزورا) بوو لەساڵی (1869) کەهەر سێکیشیان ڕۆژنامەی ڕەسمی بوون و زمان حاڵی دەسەلاّت بوون ،کەچی بەخۆشحاڵییەوە یەکەم ڕۆژنامەی کوردی ،بەپێچەوانەی ئەوانەوە ،ڕۆژنامەیەکی ئەهلی و تاکەکەسی بووە و ناواخنێکی ئەدەبی و ڕۆشنبیری و ئازادی هەبووە .ئەم خاسیەتە دەگمەن و سەر پەڕە مایەی سەرنج دانە و وامان لێ دەکات بیر بکەینەوە: بۆچی یەکەم ڕۆژنامەی کوردی ئەم خاسیەتە جیاوازەی هەبووە؟ مقدات مەدحەت بەدرخان ڕوناکبیرێکی پایەدار بووە ،زانیویەتی کە کورد مادام دەوڵەتی نیەوهیچ دەزگایەکی حکومی ئەم ئەرکە لە ئەستۆ ناگرێت، پێویستە خۆی ئەم دەستپێشخەرییە بکات ،ناوبراو پەروەردەی دەستی شاعیر و ڕوناکبیروو ڕۆژنامەنوسێکی وەکو (حاجی قادری کۆی) بوو ، لە ئەستەمبوڵی پایتەخت ژیا ،لەناو جموو جۆڵی ڕوناکبیرە ئۆپۆزسیۆنە یتحادیەکاندا (کە لە ساڵی 1890) بەو لاوە کەوتبونە خۆڕێکخستن باش لەڕۆڵ و گرنگی ڕۆژنامە تێگەیشتبوو ،دەیزانی ئامرازێکی کاریگەرە بۆ پەرەسەندنی بیری نەتەوەیی و چەمکە شارستانیەتەکان.[5]

بەم جۆرە دەبینین ئەم بوارە گرنگەی ژیان و ژیاری گەلان کە ڕۆژنامەوانیە لای نەتەوەی کورد پێچەوانەی نەتەوە کانی دیکەی عەرە ب و فارس و تورك ، لە ئەنجامی وشیاری و ئاگاییەکی جدی شەخسیەوە سەری هەڵدا ،نەك لە بەرەنجامی زەرو رەتی بەرێوە بردنی دەوڵەت و حوکم کردنی پانتاییەك یان بۆ پاڵپشتی دەسەلاّتی سیاسی و سواخکردنی کارە جۆر بەجۆرەکانی و پەخشکردن و بلاّوکردنەوەی دەنگو باسەکانی بەرنامەی سیاسی و گوتارو ئایدیۆلۆژیای .وەهەروەها ڕۆژنامەی کوردستان نوێنەری هیچ ڕێکخراوێکی سیاسی نەبوو و دەرچوونی تەتها بەدەستپێشخەرییەکی کەسێکی نیشتمان پەروەر بوو کەدرکی بەبا یەخی ڕۆژنامەوانی کرد بوو لەبواری هۆشیارکردنەوەی گەلێکی ستەم دیدەو بێبەش لەکەمترین بارودۆخی پەرەپێدانی ،ڕۆشنبیرییە نەتە وایەتیەکەی ، بە لاّم ئەو ڕۆژنامەیە ڕەنگدانەوەی ئاڕاستەی فیکری و سیاسی هەموو ئەوانە بوو کەلە بزووتنەوەی بێداری نەتەوایەتی کورد کاریان دەکرد ،ئەمەش بەدڵنیاییەوە لەوەوە سەر چاوەی گرتووە کەڕۆژنامەکە خۆی لەدایك بووی منداڵدانی قۆناخێکی سەخت و ژیانێکی پڕ دەردەسەری نەتەوەی ،دواکەوتووی و نەخوێندەواری شکستی ڕاپەڕین و جوڵانەوە یەك لەدوای یەکەکان ،باری دژواری ئابووری و گەندەڵی ئیداری دەزگاکانی دەوڵەتی ،ڕمانی تەلاری کۆمەڵایەتی ،سانسۆرو دە مکوتکردنی ئەهلی قەڵم و ڕۆشنبیرانە لە لایەك و

---

4 هێرش ڕەسوڵ، رۆژنامەی ئەهلی لە باشووری کوردستان (1994-2002) ، سلێمانی دەزگای چاپ و بلاّوکردنەوەی بەردرخان ، 2006، ل27

5 د.کمال فؤاد . یەکەمین ڕۆژنامە گەری کوردی .2000.ل 20

لەلایەکی دیکەشەوە خیانەت و خۆخۆری پاڵدانە دوژمن ،کەوتە نێوان دوو بەرداشی پڕ ململانێی (نەتەوە –ئاین) ،ئەمە سەرەڕای گەمەی سیاسی دەوڵە تە تەماحکار و زلهێزەکان و پیادەکردنی سیاسەتی داگیرکردن و دابەشکردن و گەڕان بەدوای بەرژەوەندیە جیاوازییە کانیاندا ،لەکاتێکیشدا بەداخەوە " مەسەلەی کورد لەنێوان دەستەکانی دا جگە لە ناوەندێکی گوشارهێنان لەناو گەمەیەکی دبلۆماسی زیاتر نەبوو " . [6]

بۆیە پشکی گەورەی هۆکاری دەرچوونی ڕۆژنامەی (کوردستان) لەو فشارو پاڵپەستۆ یەوە هاتووە و دەکرێت بڵێین ،ئەگەر ئەو سیاسەتە دوژمن کارانەو هەوڵە داگیرکاری و دژ بەشوناسی نەتەوەی نەبوونا یە ،ڕەنگە ڕێکەوتی دەرچوونی یەکەمین ڕۆژنامەگەری بەزمانی کوردی لە 22 ی نیسانی 1898 یش درەنگتر بکەوتایە ! کەواتە ژینگەی زمانی یەکەمین ڕۆژنامەی کوردی کەناوچەی کوردنشینەو بە (کوردستان) ناوزەدکراوە ،بەردەوام ناو جەرگەیەکی گرنگ بووە وبەردەوامیش ڕووبەڕوی چاوتێبڕین و کێشە و ململا نێی زۆر بووە تەوە ،لەبەر ئەوە گرنگییەکی مەزنی ستراتیژی وئابووری و جوگرافی هەبووە و بەیەکێك لەزنجیرەکانی بەیە کەوە بەستنی ڕۆژهەلآت و ڕۆژئاوا دەژمێردرێت چوونکە هەڵکەوتی ستراتیژی کوردستان لەناو جەرگەی ڕۆژهەلآتی ناوەڕاستدا ،هێزێکی گرنگی دیکەی بزوێنەری سیاسەتی ئەو دەوڵە تانە بوو بەرامبەر دواڕۆژی کوردستان [7]

سەردەمی دەرچوونی (کوردستان) جۆرە ڕەوشتێکی زۆر تایبەتی بوو لەلایەك بیری پێشکەوتنخوازانەی شۆڕشی فەرەنسی و جولآنەوەی ڕزگاری خوازانەی گەلانی ناوچەکە تادەهات گەرمتر دەبوو ،لەلایەکی تریش لە مێژنە بوو میرنشینە کوردیەکان ڕووخێنرابوون ،ئاگری ڕاپەڕینەکانی بەدرخان و شێخ عوبێدوڵلآی نەهریش خامۆش نەکرا بوو نەوە، لەهەمانکاتدا بزوتنەوەی (عوسمانیزم) لە ئەستەمبوڵ لە لوتکەی پەلاماردان دا بوو نەتەوەکانی ناو ئیمپڕاتۆریەتەکەش تادەهات لەخەوی غەفڵەت بێدار دەبونەوە و بۆسەر شانۆی دۆزینەوەی چارەنوسی خۆیان ملیان دەنا ،ئینگلتەرا و ڕوسیا و فەڕەنسا و ئەڵمانیاو ئەمریکا ش چاویان حێرو بێری ئەم ناوچەیە . [8]

هەروەك لەسەرەوە ئاماژەمان پێکرد ،هەلومەرجی سیاسی لەدایك بوونی ڕۆژنامەی کوردستان هەلو مەرجێکی نالە باری سیاسەتی قڕکردن و سڕینەوەی شوناسی نەتەوەی و ڕووخاندنی کەسایەتی کوردی بوو وەك یەکێك لەگەورەترین نەتەوەکانی ناوچە کە چ لەڕووی مێژوو وشارستانیە تەوە چ لەڕووی ژمارە و ڕووبەری خاکەوە ، بەتایبەت لە سەردەمی دەسەلآتی سوڵتان عەبدولحەمیدی دووەم (1876 -1909) دا کەماوەی فەرمان ڕەوایەتیەکەی دەکەوێتە پێش و پاش بلآوکردنەوەی یەکەمین ڕۆژنامەی کوردی ،ئەم سوڵتانە جگە لەوەی دەستوری لەکار خست و دەروازەی حوکمێکی دیکتاتۆری و سیاسەتی دژ بە نەتەوە غەیرە تورکەکانی گرتە بەر، بەرا مبەر بە کوردستانیش لەگەڵ سیاسەتی سوڵتانەکانی تری عوسمانیدا جیاوازبوو ،بەوەی ڕو کەشانە هەمیشە وای ڕا دەگەیاند کە لە کوردەوە نزیکەو خۆیشی نزیك دەکردەوە ،بەلآم هەمیشەش لە بیرکردنەوەی دانانی پلان و ئاژاوە بوو بۆی و فێڵبازانە دەی ویست لە بەرامبەر نەتەوە کانی دیکە دا

[6] هێرش ڕەسوڵ، ڕۆژنامەی ئەهلی لە باشووری کوردستان (1994-2002) ،سلێمانی دەزگای چاپ و بلآوکردنەوەی بەردرخان ، 2006، ل29

[7] کەمال مەزهەر، چەند لاپەرەیەك لە مێژووی گەلی کورد، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە- هەولێر، 2001, ل5.

[8] هێرش ڕەسوڵ هەمان سەرچاوە، 2006، ل27

بەکاریان بهێنێ ،وەك چۆن مەبەستی بوو بیان کات بەگژ ئەرمەنەکان و بەری ئەو شالاو هێرشەیان پێ بگرێت کەڕوسەکان دەیان کردە سەر دەوڵەتە کەی ،ئەم مەرامەش بەوە دە هاتە دی کە نەتەوەی کورد لەبۆتەی نەتەوایەتی تورکی دا بتوێنێتەوە ،ئەوەتا لەیاداشتەکانی خۆی دا نوسیویەتی " پێویستە ڕەگەزی تورك لەڕۆم و ئەنادۆڵ بەتایبەتی بەهێز بکەین و کوردەکان بتوینینەوەو بیان خەینە پاڵ خۆمان بەم جۆرە تێدەگەین کە زەمەنی دەرچوونی یەکەمین ڕۆژنامەی ئەهلی کوردی (کوردستان) لەڕووی سیاسی و ڕۆشنبیرییەوە لەچ هەلومەرجێکی دا بووە و ڕۆژنامەکە لەنێو چ ڕەوشێکی سەخت و باودۆخێکی دژواری نەتەوەیدا چاوی هەڵهێناوە .

ڕۆژنامەی کوردستان لە سێ خولدا

خولی یەکەم: بۆ یەکەم جار لە مێژووی کوردا، یەکەم ڕۆژنامەی کوردی بە ناوی ڕۆژنامەی (کوردستان) لە ڕۆژی 1898/4/22 لەلایەن (میقداد مەدحەت بەدرخان)ەوە، لە قاهیرە دەرچوو، ئەم ڕۆژنامەیە لە خولی یەکەمدا، تێکڕا(31) ژمارەی لێ دەرچووە، ماوەی چوار ساڵ بەردەوام بووە، واتە خولی یەکەمی لەنێوان ساڵانی (1898-1902) بەردەوام بووە، لە ژمارەی(1-4) میقداد بەدرخان سەرنووسەری ڕۆژنامەکە بووە، بەهۆی ئەوەی میقداد مەدحەت توشی نەخۆشی بووە لە ژمارە(5) بە دواوە، عەبدول ڕەحمانی برای ئەرکی سەرنووسەری ڕۆژنامەکەی گرتووەتە ئەستۆ، لەهەمان کاتدا بەهۆی ڕاوەدونان و فشاری بەردەوامی دەوڵەتی عوسمانی لەسەر ستافی نووسین و سەرنووسەرەکەی، ئەم ڕۆژنامەیە لە شوێن و چاپخانەی جیاوازدا بەشێوەی پچڕپچڕ دەرچووە، ئەمەش بەشێوەیەك بووە لە ماوەی خولی یەکەمی تەمەنیدا لە سێ وڵات و چوار شاری جیاواز و پێنج چاپخانە بە پچڕ پچڕ، بەم شێوەیەی خوارەوە دەرچووە:

1_ ژمارە (1-5)ی لە (قاهیرە)ی پایتەختی میسر دەرچووە.

2_ ژمارە (6-19)ی لە (جنێف)ی پایتەختی سوسرا، دەرچووە.

3_ ژمارە (20-23)ی جارێکتر لە (قاهیرە) دەرچووە.

4_ ژمارە (24)ی لە (لەندەن)ی پایتەختی (بریتانیا) دەرچووە.

5_ ژمارە (25-29)ی لەشاری (فۆلکستۆن) لەباشوری (لەندەن) دەرچووە.

6_ ژمارە (30-31)ی بۆ جاری دووەم لە(جنێف) لە سویسرا، دەرچووە. (شەماڵ، 2010، ل: 18-19-20).

ڕۆژنامەی کوردستان بۆیە کەم جار لە ساڵی (1968) لە کتێبخانەی شاری (مابۆرگ) لە ئەڵمانیا لەلایەن (د.کەمال فوئاد)ەوە، دۆزرایەوە کە سەرجەم ژمارەکانی ئەم خولەی (31) ژمارە بوو دەست کەوتن، بەڵام ژمارەکانی (10-12-17-18) لەم ساڵانەدا ئەم پێنج ژمارەیەی دۆزرایەوە و لە ساڵی (1998) لەهەولێر لە ساڵیادی (100) ساڵەی ڕۆژنامەنووسی کوردیدا لە لایەن (عەبدوڵڵا زەنگەنە و محموود زامدار)ەوە نمایشکرا. ئەم ڕۆژنامەیە دوا ژمارەی لە جنێف لە (14-نیسانی-

1902) دەرچووە ڕۆژنامەی کوردستان بە زمانی کوردی بە شێوەزاری (کرمانجی سەروو) دەرچووە و بە پیتی عەرەبی و بە خەتی (فارسی) چاپکراوە. [9]

(عەبدولڕەحمان)ی برای میقداد بەدرخان، لە ژمارەی شەشی ڕۆژنامەکەدا نووسیویەتی"ئەم جەریدەیە هەتا ئێستا برای من (میقداد بەگ) دەری دەکرد، بەلاّم لەبەر ئەوەی خونکار (مەبەستی لەخونکار سوڵتان عەبدولحەمید)ە، نەیهێشت ئەو لە میسر دانیشێت، بۆیە گەڕایەوە بۆ ئەستەمبۆڵ، لە ئەستەمبۆڵ نەیتوانی جەریدەکەی دەربکات، چونکە پیاوە گەورەکانی دەوری خونکار هەموو خائین و بێ ئەسڵ و نەسەبن، نەیاری جەوانمەردانن، یەکێکیان ناوی (ئەبولهودایە)، لە هەموویان زیاتر نەیاری ماڵی بەدرخان بەگ و، نەیاری هەموو گەلی کوردە، نایەلێت کوڕانی بەدرخان بەگ جەریدەیەکی وەها دەربکەن بێتە مایەی باشی کوردان، منیش کوڕی بەدرخانم لەبەر تەعسوب وحەمییەتی خۆم، لە مولکی خونکار دەرچووم و هاتمە دیاری غەریبی تا ئەم خزمەتە بە وەتەن و میللەتەکەم بکەم لە کەرەمی خودا هیوادارم کە کوردیش بە هۆی ئەم جەریدەوە لە خەوی گرانی چەند ساڵەی هۆشیاریان بیبێتەوە" ئەم ڕۆژنامەیە خۆی بە خاوەنی پەیامێکی سیاسی زانیوە بۆ گەلی کورد، بۆیە لە لاپەڕەی یەکەمی ڕۆژنامەکەداو لە ژێر ناوی جەریدەکەدا نووسیویەتی:" هەر جارەی دوو هەزار دانەی بە خۆڕای ڕەوانەی کوردستان ئەکات تا بیدەن بە خەڵك ". [10]

خولی دووەم: خولی دووەمی ڕۆژنامەی کوردستان لە دوای شۆڕشی (مەشروتە) لە دەوڵەتی عوسمانی لە ساڵی (1908)دا لە لایەن (سورەیا بەدرخان)ی برازای (میقداد مەدحەت و عەبدولڕەحمان بەدرخان) لە شاری (ئەستەمبوڵ) بۆ جارێکی تر ڕۆژنامەی (کوردستان) ی دەرکردەوە، هەرچەندە تاوەکو ئێستا هیچ ژمارەیەکی ئەم خولەی ڕۆژنامەکە لەبەر دەستدا نییە و نازانرێت چەند ژمارەی لێ دەرچووە، بەلاّم بە پێی وتەی (سورەیا بەدرخان) کە لە سەروتاری ژمارەیەکی خولی سێیەمی ڕۆژنامەی ناوبراودا بلاّوی کردووەتەوە باس لەوە دەکات کە ڕۆژنامەکەی تاوەکو ساڵی (1909) بەردەوام بووە لە دەرچوون، بە هۆی هێرشی سەربازی سوپای عوسمانی بەسەرکردایەتی (جەنەڕاڵ مەحمود شەوکەت پاشا)، لە (14-4-1909) بۆسەر شاری ئەستەمبوڵ و دەستگیرکردنی ژمارەیەکی زۆر لە کەسێتی سیاسی وکۆمەلاّیەتی و ڕۆشنبیرانی کورد لە نێویاندا ناوبراو، ڕۆژنامەکە داخراوە. [11]

هەندێك سەرچاوە ئاماژە بە وتاریکی خودی (میر سورەیا بەدرخان) دەکەن کە لە ژمارەی یەکەمی دەوری سێیەمی ڕۆژنامەی کوردستاندا هاتووە، کە لەڕۆژی (12ی ئەیلولی ساڵی 1917)دا دەرچووە، لە وتارەکەدا هاتووە: "کەنگی مشروگیەتێ چێبوو، حەمی ماڵی بەدرخان دەرکەفت ژ حەبس دیسان ژ قەنجیا وەلاتێ کرمانارا، دیخە بتینێ دەست ئاڤێتن، نە ڤی پێ میر بەدرخان (پریا بەگ) ژ قەنجیا کوردستانێ دەریخست، پاشی ڕۆژی (31ی مارت ساڵی 325) کەنگی مەحمود شەوکەت پاشا ب لە شکەرێ خوە ئەستا نببولی گرت جەمعیەتی ئیتحادو تەرەقی ژ روێی خوە ماسکەیێ ئاڤێت،ڤەلیك ژمروڤێن قەنج ولاڤی رێگیر حەبس ونەفی (پربەگی)ژی ئیرتجا عیرە ئانها مکیرو ئاڤێت حەبسێ ناڤێ ڤی (بەکرئاغا بلوکی)".

---

[9] عەبدلجبار محەمەد جەباری ، مێژووی رۆژنامەگەری کوردی ، سلێمانی چاپخانەی ژین ، 1970،ل2.

[10] نەوشیروان مستەفا ئەمین ، چەند لاپەڕەیەك لە مێژووی رۆژنامەوانی کوردی ، سلێمانی ، چاپ و ئۆفیسی دەزگای سەردەم ، 2001 ، ل44-45.

[11] بەهادین ئەحمەد، سەرەتایەك بۆ مێژووی ڕاگەیاندنی کوردی، چاپخانەی چوار چرا- سلیمانی، 2010, ل22.

به پێی ئەم وتارەی (سورەیا بەدرخان) خولی دووەمی ڕۆژنامەی کوردستان لە ساڵی (1908)ز دەست پێ دەکاتەوە، تاکو ڕۆژی(31ی ئاداری ساڵی 1909)ز درێژە دەکێشێت، تا ئەو ڕۆژەی حکومەتی ئیتحاد و تەرەقی(سورەیا بەدرخان) کە سەرنووسەری ڕۆژنامەکە بوو، دیخەنە بەندیخانەوە و ڕۆژنامەکە دادەخەن.[12]

(د.بلەچ شێرکۆ)ش، پشتگیری ئەو بۆچوونە دەکات کە (سورەیا بەدرخان) دوو جاری دیکە ڕۆژنامەی کوردستانی بڵاوکردۆتەوە، جارێك لە ئەستەمبۆڵ و ئەوی دیکە لە قاهیرە.(عەبدولسەمەد ئیسلام تەها دۆسکی، 2012، ل: 25).

خولی سێیەم: پاش تێکچوونی بارودۆخی دەوڵەتی عوسمانی و ئاوارە بوونی ژمارەیەکی زۆر لە کەسایەتییە سیاسی و ڕۆشنبیرەکانی کورد لە ناویاندا (سورەیا بەدرخان) پاش ئەوەی لە بەندیخانەی ئیتحادییەکان ئازاد دەکرێت، ڕوو دەکاتە وڵاتی میسر و لە شاری قاهیرە نیشتەجێ دەبێت، پاش ماوەیەك بیر لە دەرکردنی خولی سێیەمی ڕۆژنامەی کوردستان دەکاتەوە، بۆیە لە ڕۆژی (12-9-1917)دا، ژمارەی یەکەمی دەردەکات ئەم خولە ماوەی ساڵێکی خایاندووە، لە نێوان ساڵانی (1917-1918) دەرچووە و تێکڕا (11) ژمارەی دەرچووەکە دوا ژمارەی لە (28-8-1918)، دواتر لە دەرچوون وەستاوە.

لەسەر بنەمای ئەم ڕاستیەوەیە کە (د.کەمال) دوای ئەوەی لە ساڵی 1980دا، یازدە ژمارەی ئەم ڕۆژنامەیە دەدۆزێتەوە ناوی دەنێت خولی سێیەم .[13]

(سورەیا بەدرخان) لە سەروتاری یەکەمین ژمارەی ئەم خولەیدا چیرۆکی دەرکردنی یەکەم ڕۆژنامەی کوردی بەم جۆرە دەگێڕێتەوە" هەموو سوڵتانەکانی تورك نەك تەنیا لە وڵاتی کورد هیچ کارێکی باشیان نەکرد، بەڵکو وڵاتی تورك و وڵاتی ئێمەشیان خراپ کرد، لە زەمانی (میرانی) کوردا لە وڵاتی کورد هەموو شتێکی باش هەبوو، بەرەبەرە هەموو شتێکیان خراپ کرد، تورکەکان دوو سەد ساڵ بوو نەیان ئەزانی لە (ئەدەرنە)وە تا ئەستەمبوڵ ڕێگەیەك دروست بکەن، ئیتر چۆن بزانن ڕێگاو شتی باش لە وڵاتی ئێمە دروست بکەن؟ پێش دووسەد ساڵ حاڵی وڵاتی ئێمە لە ئێستا خراپتر نەبوو، پادشاهانی عوسمانی بینییان بە باشی ناتوانن وڵات کۆنترۆڵ بکەن هەستان تۆی خراپ یان فرێدایە ناومانەوە، ئیتر وڵات ڕۆژ بە ڕۆژ بەرەو وێران بوونی زیاتر دەچوو. میرانی کورد کە سوڵتانی عوسمانی بە زۆر هێنابوونیە ئەستەمبوڵ ئەم حاڵەیان دی، بینییان حکومەتی عوسمانی هەر ڕۆژە ئەڵێت بۆ چاکەی هەوڵ دەدەم، هەر، ڕۆژە درۆیەك ئەکات و شتێکی باش ناکات کە بێت بە مایەی خۆشگوزرانی بۆ گەلی کورد، دواجار میرە کوردەکان بۆ چاکەی کورد و ڕزگاریی کوردستان کەوتنە کار، ڕۆژنامەی کوردستانیش هەر لە چوار چێوەی ئەو هەوڵ و تێکۆشانەی سەردارانی کورد بەگشتی و بنەماڵەی بەدرخانییەکاندا بوو". [14]

---

[12] شەماڵ و بەرهەم، گۆڤاری (22نیسان)، ژمارە 1ی 22نیسانی 2010.

[13] بەهادین ئەحمەد، هەمان سەرچاوە، 2010, ل23-24.

[14] نەوشیروان مستەفا ئەمین ، چەند لاپەڕەیەك لە مێژووی ڕۆژنامەوانی کوردی ، سلێمانی ، چاپ و ئۆفیسی دەزگای سەردەم ، 2001 ، ل46.

خولى سێیەم دوا خولى دەرچوونى ڕۆژنامەکەیە و بەمەش بنەماڵەى بەدرخانییەکان جگە لەوەى ڕابەرایەتى گەورەترین شۆڕشى چەکدارییان کردووە لە مێژووى کورددا، لە هەمان کاتیشدا گەورەترین خزمەتیان بە بوارى ڕۆشنبیرى و ڕۆژنامەگەریى کوردى کردووە، لاپەرەکانى مێژووى کوردییان پڕ بایەختر و گەشاوەتر کردووە، کاروانى ڕۆژنامەگەریى کوردى لە دواى یەکەم ڕۆژنامەى کوردییەوە بەردەوامى بە خۆوە بینیووە و لەگەڵ هەڵگیرسانى شۆڕشەکان و دروستبوونى پارتە سیاسییەکاندا ڕۆژنامەى زیاتر پەیدا بوون و بوارى ڕۆژنامە گەریى کوردى بووژانەوەى زیاترى بە خۆوە بینیووە، هەر ڕۆژنامەیەك لە ژێر ناوێکى جیاوازو گونجاودا بەردەوام لە هەوڵى داکۆکیکردندا بوون لە بەرژەوەند ییەکانى میللەتى کورد.[15]

ئایا ڕۆژنامەى کوردستان (1898-1902) ئۆرگانى حزبى ئیتیحاد وتەرەقى بووە؟

ئەم بەڵگانە وامان لێدەکەن کەوا بیرمان بۆ ئەوە بچێت کە ڕۆژنامەى کوردستان ئۆرگانى حزبى (ئیتیحادوتەرەقى) بووبێت.

1- سەرنووسەرى ڕۆژنامەکە (میقداد مەدحەت) ئەندامى حزبى ئیتیحادوتەرەقى بووە، دووەم سەرنووسەریش عە بدولڕەحمان بەدرخان، ئەویش هەر بە هەمان شێوە ئەندامێکى چالاکى ئەو حزبە بووە.

2- بارەگاى (ڕۆژنامەى کوردستان) لە جنێف، لە ناو بارەگاى حزبى ئیتیحادییەکاندا بووە، کە ئەوانیش لە هەمان شوێندا ڕۆژنامەیەکیان بە ناوى ڕۆژنامەى (عوسمانلى) بەزمانى تورکى و فەرەنسى بلاّو کردۆتەوە. ناونیشانى بارەگا ئەم ڕۆژنامانە لە هەمان شوێن و شەقام دابووە.

3- لە ژمارە(6) بەولاوە دوا ژمارەکانى (کوردستان) لە جنێف و لەندەن وفۆلکستۆن، لە چاپخانەکانى (ئیتیحادو تەرەقى) چاپ کراوە، کولفە و کاغەز و خەرجى چاپیش لە سەر ئەوان بووە و پارە لەسەرنووسەر وەر نەگیراوە.(یوسف ئەحمەد نتیك،68، ل:2005).

4- ئۆرگانى حزبى ئیتیحادییەکان چەندین جار پڕوپاگەندەى بۆ ڕۆژنامەى (کوردستان) کردووە، بە نموونە: لاپەرە(5) ى ژمارە (35)، لاپەڕە(8) ى ژمارە (49)، هیتد.

5- کات و شوێنى بلاّوبوونەوەى ئۆرگانى ئیتیحادییەکان و ڕۆژنامەى کوردستان، هەمان کات و شوێنە.

---

[15] دلێر عەبدولخالق، "کوردستان" یەکەمین ڕۆژنامەى کوردى و کاریگەرى بەشێك لە شۆڕشەکان، لەسەر بووژانەوەى ڕەوتى ڕۆژنامەگەرى، گۆڤارەرى ماس میدیا، ژمارە(1)، 22-نیسانى 2008.

6- سەرنووسەری ڕۆژنامەی (کوردستان) میقداد مەدحەت، هاوڕێی نزیکی هەردوو بەر پرسیارانی ڕۆژنامەی عوسمانیەکە بوون، واتە: (د.عەبدوڵلا جەودەت، د.ئیسحاق سکووتی) کە هەموویان هاوخوێن و هاونیشتیمان بوون، لە هەمان سەردەم وکاتدا ژیاون، پێکەوەش ئەستەمبۆڵ یان بە جێ هێشتووە و ئاوارەی باکوری ئەفریقا و میسر بوونە.[16]

دووەم: ناساندن و پەیوەندی ڕێخراوە کوردییەکان

پارتو ڕێکخراوەکوردییەکانی باکوری کوردستان.

1- کۆمەڵەی تەعالی وتەرەقی کورد: یەکێکە لە کۆنترین کۆمەڵە رامیارییەکانی کورد، کە لە25- ئەیلولی 1908 لە ئەستەمبۆڵ لە لایەن (شێخ عبدالقادری نەهری، ئەمین عالی بەدرخان‌و، ژەنراڵ شەریف پاشا، خەلیل خەیاڵی و، داماد دوالکفل پاشا، هتد) دامەزراوە. چەندین ئەفسەرو ڕۆشنبیرانی کوردو خوێندکارانی زانکۆکان لەئەستەمبوڵ پەیوەندیان پێوە کردووە، لقی لە زۆربەی شارە گەورەکانی کوردستان هەبوو وەك (دیاربەکر، بەدلیس، موش، ئە رزەرۆم، وان‌و، موسڵ). ئەم کۆمەڵەیە رۆژنامەیەکیان بەناوی کۆمەڵەی (تعاون وتەرقی کورد) بڵاوکردوە کە زمانحاڵی کۆمەڵە کە بوو، ئامانجی کۆمەڵە کەش بریتی بوو: لە کردنەوەی قوتابخانە بەزمانی کوردی لە کوردستان‌و دامەزراندنی کورد، لە داموودەزگا حکومییەکان‌و، دانان بەزمانی کوردیداو، ڕێدان بەدەرکردنی بلاّوکراوەو ڕۆژنامە وگۆڤار بەزمانی کوردی، بایەخدان بە باری ئابوری کوردستان ئەم کۆمەڵەیە لە ڕاستیدا ڕۆلێکی سەرەکی هەبوو لە وریاکردنەوەی هەستی نەتەوایەتی کورد. [17]

2- **کۆمەڵەی مەعاریفی کورد:** کۆمەڵەیەکی ڕۆشنبیری کوردی بوو، لەساڵی 1908 لە ئەستەمبۆڵ دامەزراوە توانی قوتابخانەیەك بۆ منداڵانی کوردبکاتەوە، بەرێوەبەری قوتابخانە کەش (عبدالرەحمان بەدرخان) بوو ئەم کۆمەڵە یە لە لایەن دەوڵەمەندو دەست ڕۆشتووەکانی کوردەوە پشتیوانی دەکرا. ئەندامانی ئەم کۆمەڵەیەش زۆربەیان لە رۆشنبیران وخوێندکارە کوردەکانی زانکۆ و پەیمانگاکانی ئەستەمبوڵ بوون، زۆر بایەخیان بەفێربوونی منداڵانی کورد دەدا و نەخویندەواری یان بە گەورەترین کۆسپ لە ڕێگای پێشکەوتنی کۆمەڵگای کوردی دادەنا، لەناوەڕاستی ساڵی 1909ز چالاکی ئەم کۆمەڵەیە بەهۆی بریار و سیاسەتی تورکە ئیتحادییەکانەوە ڕاوەستا تادوای جەنگی دووەمی جیهانی.[18]

3- **کۆمەڵەی هێڤی:** ئەم کۆمەڵەیە لەساڵی 1910ز لە ئەستەمبوڵ لە لایەن قوتابیە کوردەکانی ئامۆشگای کشتوکاڵیەوە دامەزراوە، پاشان وردە وردە فراوان بوو تاکو هەمووچینەکانی کۆمەڵگای گرتەوە لە ئەندامە دیارەکانی (عومەربەگ، جەمیل پاشا، قەدری جەمیل پاشا، ئەکرەم بەگ جەمیل پاشا، فوادتەبۆك، مەمدوح سەلیم). پاشان بەهۆی چالاکییە نەپساوەکانیانەوە کۆمەڵە بوو بە ڕێکخراوێکی سیاسی پەیوەندی لەگەڵ مونتەدای وێژەیی لەدیمەشق پتەو بوو، ئەم کۆمەڵەیە گۆڤاریکی بەناوی

[16] فەرهاد پیربال، چەند باسیك لەبارەی مێژووی ڕۆژنامەنووسی کوردییەوە، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم-سلیمانی، 2007, ل36-37.

[17] نەوشیروان مستەفا ئەمین ، چەند لاپەڕەیەك لە مێژووی رۆژنامەوانی کوردی ، سلێمانی ، چاپ و ئۆفیسی دەزگای سەردەم ، 2001 ، ل24.

[18] مێژووی نوێ و هاوچەرخی پۆلی دوازدەهەمی ئامادەیی ویژەی، دانانی: نازەنین محەمەد وەهبی، عەتاعەبدوڵلا معروف، دارامحەمەد عەبدوڵلا، چاپخانەی الستقبل-لوبنان، 2011, ل105.

(ڕۆژی کورد) له1913ز به هەردوو زمانی کوردیو، تورکی دەرکرد پاشان گۆڤارێکی تریان به ناوی (هەتاوی کورد) له ساڵی 1913ز دەرکرد.

4- **کۆمەڵەی ته عالی کوردستان:** ئەم کۆمەڵەیه 1917 له ئەستەمبوڵ دامەزراوه، لەپێش کۆتایی هاتنی جەنگی جیهانی یەکەم و له کاتی ئاگربەست و له دوای جەنگیش چالاکییەکانی دەست پێکردەوه له بواری سیاسی دا که بریتی بوو: له داواکردنی سەربەخۆی بۆ ڕزگاری کوردستان، شاد بوونی گەلی کورد به مافەکانی خۆی بێجگه لەوەش داوای مافی چارەی نووسی بۆ هەموو گەلانی ژێردەسەلاتی عوسمانی دەکرد. ئەم کۆمەڵەیه گۆڤارێکیان بەناوی (ژین) بلاْوکردۆتەوه که زمانحاڵی کۆمەڵەکه بووه له ڕێگەی ئەم گۆڤارەوه هەوڵیاندەدا ئاستی وشیاری تاکی کورد بەرز بکەنەوه

بۆ ئەوەی به ئاگابن له گۆڕانکارییەکانی سەردەم و داوای مافی ڕەوای خۆیان بکەن له دەوڵەته داگیرکەرەکان.[19]

5- **کۆمەڵەی سەربەخۆی کورد:** ئەم کۆمەڵەیه لەساڵی 1918ز له ئەستەمبوڵ لەلایەن (شێخ عبدالقادری شەمزینی) و کورانی بەدرخان پاشاوه دامەزراوه زۆربەی سەرۆك و میره کوردەکان ئەندام بوون تێدا، له پێناو سەربەخۆیی‌و یەك بوون‌و یەك خستنی کوردستان خەباتیان دەکردو لق‌و یانەی له شارەکانی کوردستان‌و دەرەوەی کوردستانیش دامەزراند، هەروەها چەندین ڕێکخراوی تریش وەك (ڕێکخراوی نەتەوەی کورد، کۆمەڵەی تشکیلاتی کۆمەلاْیەتی کورد، کۆمەڵەی ئیخلاسی کورد له دەوڵەتی عوسمانی ، کۆمەڵەی تەعالی ژنانی کورد) گرنگترین ئامانجی ئەم کۆمەڵەو ڕێکخراوانه بریتی بوون لەفێرکردن‌و کردنەوەی قوتابخانه بۆ ژنان و دۆزینەوەی کار بۆ ژنان وئیش کردنی ژنان شان بەشانی پیاوان له بوارەجیا جیاکانی ژیان ودامودەزگاکانی دەوڵەتدا.

ڕۆژنامەگەری کوردی و گرفتەکانی تەکنەلۆجیای ڕۆژنامەگەری :

یەکێك لەماناو زاراوەی ڕۆژنامەوانی ، ئەو دەستەواژەیه یه که پێی دەگوترێ دەروازەی تەکنەلۆژیای ڕۆژنامەگەری و مەبەست لێی سەرەڵدانی مێژووی ڕۆژنامەگەرییه کەبەنده به داهێنانی ئامێری چاپ[20] و هەر لەشۆڕشی سێیەمی هۆکارەکانی گەیاندنەوه کەپەیدابوونی ئامێری چاپه لەسەردەستی یوهان گۆتەنبێرگ لەساڵی ١٤٥٠ وه کەدەکاته ناوەراستی سەدەی پازدەیەم تا سەرهەڵدانی قۆناغی ئەلیکترۆنی بێگومان ڕۆژنامەگەری زۆر سوودی له تەکنەلۆژیای چاپ وەرگرتووه بەسەرهەڵدانی ڕۆژنامەی ئەلیکترۆنییەوەش[21].

ئەدی باری چاپی ڕۆژنامەگەری کوردی و گرفتەکانی چاپکردنی لەکوێن؟ سەرەتاکه چۆن بووه گرفتەکانی ئامێری چاپ و تەکنەلۆژیایەی ڕۆژنامەگەری چی بووە؟

---

19 سمکۆ جەباری، کۆی بەرهەمەکوردییەکانی(جەبار جەباری)ی شەهیدو نووسەر،چاپخانەی/ شفان، 2004, ل68.

20 فەرهاد پیربال، چەندباسێك لەبارەی مێژووی ڕۆژنامەنووسی کوردییەوه، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم-سلیمانی، 2007, 43-44.

21 تاریخ الاعلام العراقي, ط1, 2014 , الاردن

لەباری چاپ و چاپخانەدا رۆژنامەگەری کوردی لە گەڵ لەدایك بوونی رۆژنامەی کوردستانەوە گرفتی هەرە گەورەی نەبوونی چاپخانەو ئامێری تەکنەلۆژیای رۆژنامەگەری تایبەت بەخۆی بووە، ئەگەر چی لەژمارە ٤ ی رۆژنامەی کوردستان لە لاپەرە ٤ دا ئاماژەیەی لەم جۆرەیە دەخوێنینەوە (لمصری مگبعا جریدەیا کوردستان گبع بیە) بەڵام ئەم ئاماژەیە هەر وەك ئاماژە ماوەتەوە و تا ئێستا نەسەلمێندراوە کەوا لەو سەردەمەدا چاپخانەیەك لەمسر هەبووبێ و ناوی چاپخانەی کوردستان بێ. هەر هۆکارێکیش هەبووبێ تا میقداد مدحت بەدرخان ئەم چاپخانەی لە میسر ناولێ بنێ کوردستان نابنە پاساو بۆ بوونی چاپخانەو ئامێری چاپ و تەکنەلۆژیای رۆژنامەگەری کوردی لەوسەردەمەدا، چونکە لە راستییەکەی دا تا ئەو ساتە گومان لەبوونی چاپخانە و تەلکنەلۆژیای رۆژنامەگەری کوردی دەکرێت لەوشێوەی کە باسکراوە .

چاپخانەو تەکنەلۆژیای رۆژنامەگەری کوردی راستەقینە بەهێنانی چاپخانەی حوسێن حوزی موکریانی دەست پێدەکات. هەر لە کرینی چاپخانەکەی لە ئەلمانیاوە لەسەر ئەرکی خۆی و لەوێ لەگارگەکانی دروست کردنی چاپخانە بەدارشتنی پیتی کوردی و دانانی پیتەکانی ئەلفەبێی کوردی لە نێو دەفری چاپدا و هێنانی ئەو چاپخانەیە بۆ حەلەب و پاشان لە ساڵی ١٩١٦ بۆ رواندز و دوای چاپکردنی گۆڤاری زاری کرمانجی و ناونانی چاپخانەکەش بەهەمان ناو، لە پرۆسەی هەڵکۆڵینی پیتە کوردییە سواوەکان لە قەدی داربەروو لەلایەن خودی حوزنی یا داماوی موکریانەوە تەکنەلۆژیای رۆژنامەگەری گەر بەشێوەیەکی سەرەتایش بووبێ لەوێوە لەو مێژووە دەست پێدەکات.

هاملتۆن کاتێ لەرەواندز ئاشنای کارەکانی حوزنی دەبێ وا وەسفی دەکات: (سەید حوزنی ئەفەندی نووسەری گۆڤارێکی خۆجێی کوردی بوو، نووسین، چاپکردن و قەدکردنی گۆڤارەکەی هەمووی بەدەستی خۆی دەکرد، لەدونیادا تاکەو رۆژنامەنووسێکی ئاوا لەجیەاندانییە، تیپی چاپخانەکەی لەداربەڕووی بناری شاخەکان بەدەست دروست دەکرد ساف و لووسی دەکرد و پیت و نەخشەی پێویستی لەسەر هەڵدەکەند ، جامەرەکەبی دەخستە سەرپیت و چاپیانی دەکرد)[22]

بەشی سێیەم: ڕۆژنامەگەری ئەلیکترۆنی لە جیهان و هەرێمی کوردستان

یەکەم: ڕۆژنامەگەری ئەلیکترۆنی چەمك و سەرهەڵدان

ئەم چەمکانە میدیای نوێ ، میدیای جیهانی، یا سیستەمی نوێی ڕاگەیاندن و ڕاگەیاندنی نوێی بەجیهانی بوون ئەم چەمکانەن لە کۆتایی سەدەی بیستەمدا سەریان هەڵداو پێناسە باوەکەی ڕاگەیاندیان خستە نێوگۆڕانکارییەکی ناوەۆك نەگۆڕی میدیایی، نەگۆڕەکانیش بۆ ڕاگەیاندن هەر ئەو پێناسەیەن کەوا ڕاگەیاندن (خۆی لە بڵاوکردنەوەی زانیاری راست و

[22] د کوردستان موکریانی, حسین حزنی مورکریانی, 2005.

دروست بۆ جەماوەر دەبینێتەوە)[23] لەم بارەیەوە گەر بمانەوێ پێناسەو ناسنامەی ڕۆژنامەگەری ئەلیکترۆنی وەك چەمکێکی بوارە زانستە مرۆییەکان بکەین، بۆ مان دەردەکەوێت کەوا پێناسەیەکی گشتگیرو یەکگرتوو بۆ ئەم تەرزە ڕۆژنامەیە نەکراوە. بۆ نەکراوە؟ ئایا لەبەر ئەوەیە تەمەنی کورتە بەبەراورد لەگەڵ ڕۆژنامەی کاغەزی، یا دیدو بۆچوونی توێژەران و پسپۆڕانی بوارەکە لەم بارەیە یەکگیرو دیارنییە و لەگەڵ پەرەسەندنەکان گۆڕانی بەسەرداێت چونکە (گوزارشت لە پێشکەوتنی تەکنەلۆجیاو پەرەسەندنە بەردەوامەکانی دەکات و پشت بە هۆکارە ئەلیکترۆنییەکان دەبەستێت لە پرۆسەی گەیاندنی هەواڵ و زانیاری بەجەماوەر و وەرگری خۆی)[24]

ڕۆژنامەگەری ئەلیکترۆنی بە دەستەواژەی ElectronicNewsPaper ئاماژەیەکی راستەوخۆ دەبەخشێتە ئەوەی کە رۆژنامەی کاغەزیی یەو لەسەر رووپەری ئەنتەرنێت بڵاودەبێتەوە .[25] هەر ئەم دەستەواژەیەش ڕۆژنامەی ئەلیکترۆنی کوردی سەرهەڵدان و پێشکەوتن :

بەگوێرەی سەرچاوە زانستییەکان مێژووی سەرهەڵدانی ڕۆژنامەی ئەلیکترۆنی کوردی بۆ نەوەتەکانی سەدەی پێشوو دەگەرێتەوە "١٠" یەکەمین ڕۆژنامە لەم بوارەدا پێشەنگییەکەی بەناوی ڕۆژنامەی (کوردستان نێت – KURISTANNET) تۆمارکراوە ، ئەم ڕۆژنامە ئەلیکترۆنییە یەکەمین ژمارەی لە ڕۆژی 13-8-1999 بڵاوبۆتەوە، کەڕۆژانەیەکی ئەلیکترۆنی کوردی سەربەخۆ بووە . سەرنووسەر و بەرپرسی عومەر فارس بووە .

لەسەر ئەم مێژوو ڕێککەوتە دەوەستین و ئەم چەند لایەنە دەکەینە بابەتی توێژینەوەکە:

لایەنی تەکنەلۆژیای ڕۆژنامەوانی:

لەسەردەمی جیهانگیری و کرانەوەی ئاسمان بەڕووی زەوی و بەتایبەتیش زەوی دەوڵەتە ژێر دەستەکان و قەتیسماوەکانی نێو بازنە داخراوەکەی جوگرافیای دەوروبەر، کوردستان بەنموونە و هەرێمی کوردستانی عێراق نمونەی توێژنەوەکەیە کە (کوردستان نێت – KURDSTIAN NET) یەکەمین رۆژنامەی بواری ئەلیکترۆنی کوردییە دەگەینە ئەو راستییەی کەوا جەنگی یەکەمی کەنداو بۆ ناوچەکە کرانەوەی بەڕووی ئاسماندا هێنا، بەجۆرێك گەلی کورد سوودمەندی یەکەم بێت، لە چاو گەلانی ناوچەکەدا ئەوەشیان لە بەر دوو هۆکار:

1-داگیرکراویی سەرزەوی، فەراهەمکردنی ئاسمانی بۆ گوزاشتکردن لە بیروڕای ئازاددا هێناکایەوە. ئەم فەراهەمکردنی ئاسمانەی بەهەر نرخێك بووبێ بۆگەیاندنی مەرامەکان هێنادی.

---

[23] سادق حەمەغەریب، ڕۆژنامەگەری ئەلیکترۆنی، سلێمانی٢٠١٨ , لا ٨٦.

[24] عەبدولخالق ئیبراهیم - ئەرسەلان رەحمان ، کارامەییەکانی نووسین لەرۆژنامەگەری چاپکراو و ئەلیکترۆنیدا، هەولێر چاپخانەی حاجی هاشم ل ٢٦٥.

[25] د.ماهر عودة الشمايلة د.محمود عزت اللحام، د.مصطفي يوسف كافي الصحافة الاكترونية الرقمية .. ص ٦٩دار الاعصار .عمان- الاردن الطبعة الاولي 2015

2- لەکاتێکدا شرۆڤەی مێژوو بۆ میدیا ئەو لایەنەدەگرێتەوە کەوا سەیری هەر پێشکەوتنێکی کۆمەڵایەتی دەکەیت، ئەم پێشکەوتنە لە چەند لایەنەوە بەندە بە پێشکەوتنی بابەتی میدیا و هۆیەکانی گەیاند و ئامادەگی وەرگر .

لەم بارەدا گەر ناوچەکە لەبەر باری سیاسیی ناوخۆ ئەو ئامادەگییەی تێدانەبووبێ لە دوای شەری یەکەمی کەنداودا وەرگرێکی چاپووکی سەردەمی دجیتەڵی بێت و سانسۆری سیستەمەسیاسییەکان رێگری کارابن، ئەوا گەلی کوردستان بەگشتی و گەلی کوردی جەربەزەی دەستی حوکمی تاك ڕەوی و دیکتاتۆری بەتایبەتی لە قۆناغی کرانەوە و پێشکەوتنی باری کۆمەلایەتی خۆیدا ئامادەگییەکی تەواوی بەرووی ئەم تەکنەلۆژیا ئەلیکترۆنییە هەبوو، لەکاتێکیش دا سیستەمی حوکمرانی کوردستانیش لەدوای دامەزراندنی حکومەتی هەرێمی کوردستاندا.

دووەم: چەمك وپێناسەی ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی

1- ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی : غەیرەوەقیە کە بڵاو ئەکرێتەوە لەسەر تۆڕی ئنتەرنێت , خوێنەر ی ئەکێشێتە سەر شاشە و بە ناویا ئەگەڕێ, جگە لە سەیف کردن و چاپکردنی ئەو بابەتانەی کە ئەیخوازێ (زید منیر سلیمان ,2009,ص 94)

ڕۆژنامە ئەلکترۆنیەکان :ئەو ڕۆژنامانەن کە ئینتەرنێت وەکو کەناڵێك بەکاردێنن بۆ بڵاوکردنەوەی وشە و دەنگ و ڕەنگ بەشێوەیەکی زیندوو ,هەروەها هەواڵ وزانیاریەکان.[26]

2- ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی :بڵاوکراوەیە لە فۆڕمێکی ئەلکترۆنیدا دخرێتە ڕوو واتا بە شێوەی پەڕە لەسەر شاشەی کۆمپیوتەر بە دیار دەکەوێت بەکارهێنەر بە کلیك کردن لەسەر (لینك)ە کان دەگاتە ناوەڕۆکی داتاو زانیاریەکان .

3- ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی: ئەو ڕۆژنامەیەیە کە لە فۆرمێکی ئەلکترۆنیدا دەردەچێت و پەیوەستە بە چاپ و کاغەز و ترێس نیە واتە تیراژی نیە .

4- ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی:بڵاوکراوەیەکی سەر دەمیانەیە لە جیاتی سویرکردنی لاپەڕەی کاغەز , لینکەکانی دەکەیتەوە وپەیجەکانی لەسەر شاشەی کۆمپیوتەر دەخوێنێتەوە .

هەندێك ئەڵێن ڕۆژنامەی چاپکراو پێگەیەکی گرنگی داگیر کردبوو لەسەر پرۆسەی پەیوەندی بە درێژایی سێ سەدەی ڕابردوو , تەنیا ڕێگە بوو بۆ گەیاندنی زانیاری بۆ جەماوەر هەر بۆیە ڕۆڵێکی گرنگی هەبوو لە ژیانی میللەتاندا , لەو وڵاتانەی (باکووردا) ئەم ڕۆژنامەیە جێگەی سەرنجی کۆمەڵدا بوو, بو هۆی ئەو ڕۆڵەی کە ئەیگێڕا لە گەشەکردنی کۆمەلگەدا , داڕشتنی برگە سەرکێشەکانی ژیانی سیاسی و ئابووری کۆمەڵایەتیدا وە ڕۆڵێکی بەرچاوی هەبوو لە پرۆسەی

[26] صاق حمة غريب صالح, الصحافة الالكترونية الكردية, دراسة مسحية للصحف الالكترونية الكردية (كلآورۆذنة, دةنطةكان, كوردستان نت) ، رسالة ماجستر غير منشورة, 2008, ل 165)

ديموكراتى لە كۆمەڵگەكەياندا لەبەر ئەوەى هەموو زانياريەكى پێويست ئەبەخشێت بە تاكەكانى بۆ هەڵسان بە ڕۆڵى خۆيان و بەژدارى كردنيان لە ژيانى سياسيدا , لە وڵاتانى (باشووردا) ڕۆژنامەى چاپكراو ڕۆڵێكى گرنگى هەبوو لە خەباتدا ڕووبەڕووبونەوە دژ بە داگيركەران , يەكێك بوو لە گرنگترين كەرەستەكانى كە بەكار دەهات لە لايەن بزووتنەوەكانى ڕزگارى خوازى ميللەتەكان .

لەگەڵ ئەوەشدا هەندێك پێيان وايە كە چەمكى ڕۆژنامەى ئەلكترۆنى دياريكردنى سنوور و شێوازى كاركردنى بە تەواوەتى ڕوون نەبۆتەوە بە هۆى ئەوەى كە ڕۆژنامەى ئەلكترۆنى نوێيەو سەربەناوەندى (information) ئێمە دەتوانين بڵێين بيرۆكەى بنەڕەتى ڕۆژنامەى ئەلكترۆنى لە وەرگرتنى مادەى ڕۆژنامەوانى و وێنەكانى لەسەر شاشەى كۆمپيوتەردا خۆى دەبينێتەوە تا دواتر ئامادە بكرێت و دربهێنرێت بۆ ئەوەى دەرهێنەرانى تۆڕى ئينتەرنێت لەسەر شاشەى كۆمپيوتەرەكانيان وەرى بگرن.[27]

ژمارەيەكى دياريكراو لە لێكۆڵەرەوان هوڵيان داوە چەمكێكى دياريكراو بۆ ڕۆژنامەگەرى ئەلكتروچنى دابنێن وە گەيشتە ئەو دەرئەنجامەى كە دەڵێن :

1- ڕۆژنامەى ئەلكترۆنى ئەوەيە كە بڵاو ئەكرێتەوە لە ميانەى ئەو هۆكار و كەناڵە ئەلكترۆنيانەى بە شێوەى بازنەى كار دەكەن وەكو كراوەيەكە لو نێوان چەمك و سيستەمى فايلە چاپكراوەكان ,وە ئەو ڕووداوانەى لەو چواچێوەيەدا ڕوو دەدەن و بڵاوە كردنەوە يان لە ڕێگەى ئامێرى كۆمپيوتەر لەسەر ئينتەرنێت.

2- ڕۆژنامەى ئەلكترۆنى : يەكێكە لە باشترين سيماكانى شۆڕشى پەيوەندى و زانيارى لە دوو سەدەى ڕابردووى ژيانى مرۆڤايەتيدا , وە نوێنەرايەتى ئەو ڕووداوە تەكنەلۆژيا بەرهەم هێنراوانە دەكات كە لە ڕابردوودا هەبووە وە پێك هاتەيەك سەر بە خۆ پێك دەهێنێ و سنوورێكى تەكنەلۆژى ئاشكراى بۆ دادەنێت .

3- ڕۆژنامەى ئەلكترۆنى: بڵاوكراوەيەكى ئەلكترۆنى ڕووداوە هونووكەييەكانە ئيتر بابەتە گشتييەكان بێت يان تايبەتييەكان, لە ڕێگەى كۆمپيوتەر و بە هۆى تۆڕى ئينتەرنێتەوە بەرهەم دەهێنرێ , هەندێ كاتيش ڕۆژنامەى ئەلكترۆنى پەيوەستە بە ڕۆژنامە كاغەزيە چاپكراوەكانەوە.

بە بۆچوونى توێژەر ئەم پێناسەيەى سەرەوە باشترين پێناسەيە چونكە باسى ڕۆژنامەى ئەلكترۆنى كردووە بە شێوەكەى زۆر مەنتيقيانە وە چوارچێوەيەكى گشتى بە بابەتەكە بەخشيوە و هوڵى داوە بە ڕوون كردنەوەى ئەو بابەتەو ئامێرانەى كە بەژدارن لە پێشكەوتنى ڕۆژنامەگەرى بە مانا فراوانەكەى .

[27] صاق حمة غريب صالح, الصحافة الالكترونية الكردية, دراسة مسحية للصحف الالكترونية الكردية, ل 27)

سێیەم: سەرهەڵدان و گەشەکردنی ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی

ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی دەکەوت وپێشکەوت کە بەرهەمی تۆڕی ئینتەرنێتی جیهانی یە ,هەروەها دەرئەنجامی تێکەڵاوبوونی شۆڕشی تەکنەلۆژیای پەیوەندی و شۆڕشی تەکنەلۆژیای کۆمپیوتەریە کە بە تەکنیکی ژمارەکان ناسراوە

سەرەتای ئەم کارە دەگەڕێتەوە بۆهاتنە کایەی شۆڕشی پەیوەندی و زانیاری کە لەمەوە پاڵی کێشا بەسەر ڕۆژنامەی چاپکراو کە بەشێك بوو لە هۆکارەکانەی ڕاگەیاندنی تەقلیدی (ڕادیو –ڕۆژنامە-تەلەفزیۆن).

لەگەڵ ژیان و ڕووداوەکان چەند ڕکابەرێك بۆ ڕۆژنامەی چاپکراو پەیدا بوون , ڕۆژنامەگەریش لەلایەن خۆیەوە چەند چارەسەریچکی دۆزیەوە بۆ بەرەنگاربوونەوەی ئەم ڕکابەرانە , لەگەڵ دەرکەوتنی تۆڕی ئینتەرنێت ڕۆژنامەی چاپکراویش هەنگتوی خێرا ئەنێت بەرەو چاپکراوی ئەلکترۆنی ئەم گۆڕانکاری و گەشە کردنە ئەلکترۆنیە لە دەرهێنانی ڕۆژنامەدا شۆڕشێکی گەورە بوو ,بە واتای ئەوەی بگۆڕێ لە حاڵێتیکەوە بۆ حاڵەتێکی تر , ڕۆژنامەش ئەم واتایە دەگەیەنێ , لەم ساتەدا ,ڕۆژنامە لە بەرهەمێکی چاپکراو گۆڕا بۆ بەرهەمێك کە وەر ئەگیرێت و ئەبینرێت لەسەر شاشەکانەوە , کەوا باو بوو   ڕۆژنامە گەری بەش بکرێ بۆ ئەلکترۆنی (ئێزگەو تەلەفزیۆن) و چاپکراو (ڕۆژنامە و گۆڤار) لە ئێستادا هەموو ڕێگاکانی پەیوەندی دا ئەنرێ لە یەك چوارچێوەی تەکنەلۆژیدا ئەویش ڕێگەی ئەلکترۆنیە.

ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی لە ناوەڕاستی ساڵی 1970 دامەزرا لە بەکاهێنانی تەکنیکی تیلیتکس و ڤیدیۆ تێکست لە دوو دامەزراوەی ڕاگەیاندنی بەریتانی کە لە بواری تۆڕی گواستنەوەی دەقەکان دا ئەزموونێکی کاریگەری هەبوو.

هەندیچکی تر دەڵێن ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی لەنا وەڕاستی نەوەتەکاندا دامەزراو بووە دیاردەیەکی ڕاگەیاندنی نوێ کە پەیوەستە بە شۆڕشی تەکنەلۆژیای زانیاری و پەیوەندیەکانەوە, بەمەش ڕاگەیاندن وای لێهات ببێتە موڵکی هەمووان و لەبەر دەستی هەمووان دا بێت .

زیاتر بڵاو ببێتەوە و خێرا تر بێت لە گەیشتن بە زۆرترین ژمارەی خوێنەران وبە کەمترین تێچوون , بۆیە ڕۆژنامەگەری ئەلکتروچنی ئاسۆی زۆر واڵا کردەوە و بۆتە ئاسانترین هۆکاری ڕاگەیاندن لەبەر دەستی هاوڵاتیاندا.

سەبارەت بە ڕوچژنامە کوردیەکانیش لە ساڵی(2000) دا یەکەم وێنەی ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی کە لە سەر تۆڕەکانی ئینتەرنێت بلچاو کرایەوە و وێنەی ڕۆژنامەی ڕۆژانەی (کوردستانی نوێ) بوو , دواتر هەفتەنامەی (الاتحاد)وە ئەم ڕۆژنامەیەش پشت بە تەکنیك دەبەستن بۆ پاراستنی وێنەی ڕۆژنامەکان لە دەستی لێکدەران بە تەکنیکی PDFو تەکنیکی دەقەکان .

ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی لەگەڵ ئەوەشدا کە تەمەنی کورت بوو بوڵام لە زەمەنێکی کەمدا ئەوەی بە دەست هێناوە , لە کاتێکدا ڕۆژنامەی چاپکراو بە (10) ساڵ بە دەست هێناوە .

زوجربەی توێژەرەکان وایان داناوە کە ڕۆژنامەی کاغەزی بەرەو دا ڕووخان ئەچێت .(فیلیپ میلەر) یش لەو باوەڕەدایە کە ساڵی (2040) دوایین خوێنەری ڕۆژنامەی کاغەزی بەرەو ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی ئەڕوات.

چوارەم : خەسڵەتەکانی ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی

خەسڵەتە ئیجابیەکان (پۆزیتیڤەکان)

ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی پەیوەستە بە کۆمەڵێ خەسڵەتی ئیجابی بەم شێوەیە ی خوارەوە :

1- خێرای گەیشتنی زانیاری بۆ زۆرترین توێژی جەماوەر لەسەر ئاستی لۆکاڵی و نێودەوڵەتیدا , بە خێراترین کات و کەمترین تێچوو

2- خێرایی وەڵامدانەوەی خوێنەر و ئاسانی گفتو گۆ کردنی نێوان نووسەر و خوێنەر لەسەر بابەت و هەواڵەکان.

3- خێرایی نوێکردنەوەو ڕاستکردنەوەی هەواڵی ئەلکترۆنی .

4- بوونی ڕووبەرێکی فراوان لە ڕۆژنامەی ئەلکترۆنیدا کە ڕێگا بە سەرجەم تاکەکان لو توێژەر و چینە کۆمەلآیەتیە جیاوازەکان ئەدات بۆ بەشداری کردن , نەک تەنها بۆ نووسەرە بە ناوبانگەکان و داهێنران بێت

5- ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی توانی سنوورە جوگرافیە لۆکاڵی و نێودەوڵەتی و یاسای و سانسۆریەکان تێپەڕبێت.

6- ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی کات و توانا و دارایی زۆری ناوێت .

7- توانای هەبوونی(availability) ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی توانای هەبوونی لە هەموو کات و شوێن لوسەر هەر بابەت لە هەر ولآتێك وەکەی خوێنەر ئامادە بێت بوونی هەیە .

8- ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی توانای دروستکردنی کۆمەڵگایەکی هاوشێوە لەسەر ئاستی لۆکڵی ونێودەوڵەتی ڕۆژنامەیی هەیە لەسەر بابەتێك, نموونە, (یانەی بەرگری کردن لە مافەکانی ڕۆژنامەوانی لە جیهاندا).

9- ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی توانای ڕاپرسی گەورەی هەیە لەسەر کێشەکان و ڕووبەرێکی فراوانی داوەتە خوێنەر لە دەربڕینی ڕاو بوچوونەکانی و شکاندنی بەربەستەکانی ترسی سانسۆر .

10- ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی ئەرشیف و بنکەیەکی فراوانی زانیاریە بۆ رۆژنامەوانی لە هەموو کاتێکدا.

11- بوونی ڕەخنەو کۆمێنت لەسەر هەواڵی ئەلکترۆنی ,دەبێتە هۆی زیادبوونی ئاستی بەشداری تاکەکان لە دروستکردنی بڕیار دا .

12- دامەزراوەکانی ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی پێویستی بە بارەگایەکی جێگیر نیە کە کادر و کارمەندی تێدا بێت.

13- کات و شوێن دوو ڕەگەزن لە ڕۆژنامەی ئەلکترۆنیدا زۆر کەم وبچووك بۆتەوە .

14- بۆ سەکۆ شوێنی ئازادە کە دوو لایەن باس و لێدوانی تێدا دەکەن.

خەسڵەتە سلبیەکان (نێگەتێڤەکان)

ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی پەیوەستە بە چەند خەسڵەتێکی نێگەتیف بەم شێوەیەی خوارەوە :

1- بوونی خێرایی لە ڕۆژنامەی ئەلکترۆنیدا زۆر جار شمشێرێکی دوو سەرە یە و هوندێ جار ئەو دەزگایە تووشی هەڵەو زیان ئەکات.

2- تاکە وێنە ژێر سانسۆر .

3- دڵنیا نەبوون لە ڕاستی و دروستی زانیاریەکان .

4- تێپەڕاندنی هەندێك بەهای کۆمەلآیەتی و زۆربوونی توانای تەزویر

5- نەبوونی هەندێك توانای تەکنیکی لە ولآتە تازە پێگەشتوەکان .

6- کاریگەری سلبی کردووتە سەر ژیانی خێزان و کۆمەڵگا .

7- دامەزراوەکانی ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی بۆتە هۆی بێکار ی بە هۆی کەمبوونەوە ی توانای مرۆیی لە دەزگا چاپەمەنیە کلاسیکیەکاندا.[28]

پێنجەم: جۆرەکانی ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی :

ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی تەواو: لە بنەمادا چاپکراو نیە , بەڵکو لەسەر تۆڕەکانی ئینتەرنێت هەیە کە ئەمەش نمونەی زۆرە ,لە ڕۆژنامەکانی ئەوروپا و ڕۆژنامە عەرەبیەکانیشدا هەیە ,لە ئێستاشدا دەرکردنی ڕۆژنامەی ئەلکترۆنی پێویستی بە توانایەکی رۆر نیە, بۆنمونە ڕۆژنامە نووس بەیەکەوە ڕۆژنامەیەکیان بە زمانەکانی (فرنسی و ئینگلیزی) دەرکرد کە ناوی (المجيريا) بوو ,کە ئامانج لێی ڕووبەڕوونەوەی چاودێری و ڕووخساندنی گەشێکی ئازاد بوو لەسەر ئینتەرنێت , کە پێویستی بە پارەیەکی زۆری نووسینەکەش نیە ,واتا تەنها پێویستی بە دروستکردنی ماڵپەڕێکە لەسەر ئینتەرنێت وەك : www.algeria.interface.com

---

[28] فوئاد علی احمد, رۆڵی کەناڵەکانی راگەیاندن لەکاراکردنی بەشداری سیاسی لە هەرێمی کوردستانی عێراقدا, نامەی دکتۆرا 2011, ل 72.

هەروەها نمونەش لە ڕۆژنامەی میسریدا هەیە کە ئەویش ڕۆژنامەی (الشعب) ە کە لەلایەن پارتی گەلەوە دەردەکرا ,دواتر لەلایەن حکومەتەوە لە ساڵی (2000)دا بە شێوەی چاپ ڕێی لێ گیرا , بەڵام دواتر بە شێوەی ئەلکترۆنی دەرکرا بێ ڕەزامەندی حکومەت کە ناونیشانەکەی بریتیە لە : www.alshafa.com

ئەم جۆرە ڕۆژنامەیە سەرجەم ڕۆژنامەی کاغەزیە کە ناو دەبرێ بە (ڕۆژنامەی دایك) ناوی بنچینەی خۆی هەلگرتوە , وە بە مانە دەناسرێتەوە:

1- پێشکەشکردنی هەمان ناوەڕۆکی ڕۆژنامەی کاغەزیە لە هواڵ و ڕاپۆرت و توێژینەوە و وێنە

2- پێشکەشکردنی خزمەتگوزاریەکانی وەك گەڕان و پێکەوەلکانی لەگەڵ پێگەی تر و خزمەتگوزاری فیدباك و گەیشتن بە ئەرشیف کە ڕۆژنامەی کاغەزی ناتوانێت پێشکەشی بکات .

3- پێشکەشکردنی خزمەتگوزاری مەڵتیمیدیای دەق و دەنگ و وێنە .[29]

شەشەم: پێگەکانی هەواڵ لە ڕۆژنامەی ئەلیکترۆنی کوردیدا

ئەم جۆرە بەیەکێك لە جۆرەکانی ڕۆژنامەی ئەلیکترۆنی دادەنرێت کە گرنگی بەبلاوکردنەوەی هەواڵ دەدات ئەم پێگانە ئەو توانایە دەبەخشن بەبەکارهێنەرانو خوێنەرانیان کە بگەنە ڕووبەرێکی فراوانی هەواڵ و پەخشکردن کەئەم جۆرە هەوالانە لەلایەن ڕۆژنامەی چاپکراوەوە فەرامۆش کراون یاخود سانسۆریان لەسەرە یان لەگەڵ سیاسەتی ڕۆژنامەی چاپکراودا ناگونجێ ,نموونە:-

یەکەم :

ئاژانسی هەواڵی پەیامنێر : بەگرنگترین پێگەی هەواڵ دادەنرێت کەبابەتەکانی خۆی بەزمانی کوردی و تورکی و عەرەبی و ئینگلیزی پەخش دەکات وە سەرنوسەرەکەی (میکایل ئیبراهیم) بووە ئەم پێگەیە لە پایتەختی هەرێمی کوردستان دەردەچێت وە هەوڵدەدات بەشێوەیەکی خێرا هەواڵ بگوازێتەوە بۆچوون و ڕاکان بۆ کوردستان بگوازیتەوە وە ئەرکی خۆی بەوپەڕی ئەمانەتەوە جێبەجێدەکات .لەلاپەڕەی یەکەمی ئەم پێگەیەدا بە ناونیشانی (ئێمە کێین) بەم شێوەیە پێناسەی ئەم پێگەیە کراوە :

1- ئەم پێگەیە پەیوەستە بەبنەماکانی کاری ڕۆژنامەوانی و بیروبۆچوونی جیاواز لەگواستنەوە و گەیاندنی هەواڵ وبۆچوونەکان .

2- ڕێز لەفرە چەشنی بیرو بۆچوون و نەتەوەی کوردستان دەگرێت وە ڕۆشنبیری و کەللەپوری کوردستان بۆ جیهان .

[29] فوئاد علی احمد, هەمان سەرچاوە, ل 26.

3- ئەم پێگە هەوڵدەدات بۆ ڕاستیەکان لەبارەی نەتەوە دراوسێکانی ترەوە کەسێ دراوسێی کوردستانن بگەیەنێتە خەڵکی کوردستان , کەنەتەوە خاوەن ڕۆشنبیریە گەورەکان دەگرێتەوە (عەرەب تورک –فارس) بەگوزارشت کردن لەخەڵکی کوردستان هەوڵدەدات خوێنەرانی زمانی بەچ شێوەیە ڕاستە و بارودۆخی کوردستان پیشان دەدات .

4- ئەم پێگەیە هەوڵدەدات پەیوەندی لەگەڵ خوێنەرانی کورد بەهەردوو زاراوەی کرمانجی سۆرانی بدات و نەشاردنەوەی ڕاستیەکان لێیان .

5- ئەو بەشێك بێت لەوەی کە گرنگی بەهەر چوار پارچەکەی کوردستان بدات .

6-پانتایی فراواوان بۆ گۆڕینەوەی بیرو بۆچوونی لەسەرجەم بوارەکانی ژیاندا بەدی دێت .

7-دەبێت گەیەنەرێکی ڕاستگۆبین لەگەیاندنی بیروبۆچوونەکان بەمەرجێك ناکۆك نەبێت لەگەڵ بەرژەوەندی باڵای نیشتیمانی و بنەمای دیموکراتی و مافی مرۆڤ.

8-هەوڵدەدات بەڕووی ئەو شەپۆلەدا بوەستێت کەهەوڵی شیواندنی ڕاستیەکانی میللەتی کورد دەدات .

دووەم :

کوردستان ڕۆماڵکردنی هەواڵ و ڕووداو بەدواداچوون و بۆچوونەکان وە کار دەکات لە پێناو دۆزینەوەی گەڕان بە دوای ڕاستیەکان لە هەواڵو ڕووداوەکان وە پێشکەشکردنی زۆرترین زانیاری بە خوێنەرەکانی سەرنوسەرەکەشی (هێمن ساڵح)ە دەستەی نوسەرانیش پێکهاتوون لە (هێمن عومەر-سامان فاروق) پێگەیەکی لەسەر ئینتەرنێت هەیە بەناونیشانی (www.kurdistanonline.net))

بابەتەکانی خۆی بە زمانی کوردی و عەرەبی و ئینگلیزی بڵاو دەکاتەوە وە دروشمەکەشی (بۆئەوەی خێرابیت لە دەسکەوتنی هەواڵ هەمیشە سەیری کوردستان ئۆن لاین بکە) ئەرشیفی خۆی هەیە هەروەك چۆن لەلاپەڕەی سەرەکی کوردیدا هەواڵە کوردستانی و عێراقی و جیهانیەکان دەخاتە ڕوو ئەمە جگەلەوەی هەواڵی کۆمەلایەتی و وەرزشی و هونەریەکان وە چەند وتاری جۆراوجۆر بڵاودەکاتەوە .

سێیەم:

کوردستان فۆڕ نیوز: پێگەیەکی سیاسی و ڕۆشنبیری سەربەخۆیە لە پایتەختی هەرێمی کوردستان بڵاودەبێتەوە سەرنوسەرەکەی ڕێبین ئازاد تۆفیقە بەڕێوەبەرەکەشی باوکی ئەلەندە و چوارکادری هونەری ڕۆژنامەنوسی هەیە پەیامنێری هەیە لەناوچەکانی سلێمانی و هەولێر و دهۆك و کەرکوك زاخۆ سۆران شارەزوور گەرمیان بابەتەکانی خۆی تەنها بەزمانی کوردی بڵاودەکاتەوە لە ئێستادا گرنگترین ئەوبابەتانەی لە لاپەڕەی سەرەکی پێگەکەدا بڵاودەکاتەوە هەواڵە کوردستانی و

جیهانیەکانە و چاوپێکەوتنی ڕۆژنامەوانی و بەدواداچوونەکانی ڕۆژنامەوانی و سەردێڕەکانی پێگەی کەناڵ و ڕادیۆکان 167جێگەی هەواڵی کوردیو تۆڕی 91 ڕۆژانە و گۆڤار وەکوردییەکان ئەوانەی لەسەرتۆری ئینتەرنێت هەن بۆ یەکەمجار لە 1-1-2006دەستی بەپەخش کرد.[30]

بەشی دووەم:

ئەو ڕۆژنامە ئەلیکترۆنیانەی کەبەشێوەی وەرەقی لەسەر شاشەکان بلاْونابێتەوە بەڵکو لەسەر تۆڕی جاڵجاڵۆکەیی لە ڕێگای تاکەکسیەوە بلاْو دەکرێنەوە هەواڵەکان پەخش دەکات و لەگەڵ هەموو هونەرەکانی تری ڕۆژنامەوانی تەکنەلۆژیای زانیاری لەدەرهێنان و دیزاین بەکاردەهێنرێت مەبەست لە تەکنەلۆژیای ڕاگەیاندنە .

4- کوردستان نیوز :ڕۆژنامەیەکی کوردی ئەلیکترۆنی ڕۆژانەیە کەسەربەخۆیە بەیەکێك لە گرنگترین سەرچاوەکانی هەواڵ و زانیاری دەدەنرێت لە هەرێمی کوردستان, دروشمەکانی (بەڕاستگۆیی لەگەڵ ڕووداوەکان) , سەرنوسەرەکەی سۆران عومەر گرنگی دەدات بەڕیکلام وەك سەرچاوەی دارایی بۆ ڕۆژنامەکە وە ڕیکلامەکانی بەشێوازی جۆراوجۆر بلاْودەکاتەوە وەك ڕیکلامکردن بۆ وتنەوە و نوسین هەندیجاریش بەدەنگ , وە چەندخزمەتگوزارەیەکیش پەخش دەکات وەك (ڕای خۆت بدە)لە بارەی چەندبابەتی هەڵبژێردراو کەلەلایەن سەرپەرشتیاری ڕۆژنامەکەوە هەڵبژێردراوە وە خستنە ڕووی دەرەنجام , وەهەروەها توانای ئەوەشی هەیە کە وتنەوە لەگەڵ هەواڵەکان بەکاربهێنێت بەڵکو لەگەڵ بابەت و هونەر ڕۆژنامەوانیەت کراوە بە زۆری چاپکراوەکەش بەهەمان ناوەڕۆکی ئەلیکترۆنیەکەوە دەردەچێت لەگەڵ چەندگۆڕانکارەیەکی لاوەکی لە دیزاین و شێوازی دەرکردنی دا بۆ یەکەمجار لە 24-7-2006 لەسەر تۆڕی ئینتەرنێت لە سلێمانی پەخشکرا . وە 15 پەیامنێری هەیە لە کوردستانی عێراق وە ناونیشانی تۆڕەکەی

لەسەر ئینتەرنێت بەم شێوەیە. www.knewsdailly.org

ئەنجام

توێژەر لەکاتی ئەنجاکدانی توێژینەوەکەدا, کە توێژینەوەیەکی مێژوویی و وسفییە, بەم ئەنجامانەی خوارەوە گەیشتووە.

1- بەدرەنگەوە رۆژنامەگەری چاپکراوی کوردی, ئاشنایی تەکنەلۆیایی رۆژنامەگەری بووە. واتە بەدرەنگەوە ئامێری چاپ گەیشتۆتە کوردستان و دامەزراوە, بەڵام دامەزراتدێکی هونەری زمانەوانی رێك و دورست, بەڵام لەرووی دارایی و هەژار و کەمدەرامەت و لەبولری سیاسیش لە ژێر سانسۆردا.

[30] فوئاد علی احمد, هەمان سەرچاوە, ل 56.

2- رۆژنامەگەری ئەلیکترۆنی زووتر لەچاو سەرهەڵدانی لە ئەمریکاوە نەتەوەکانی سەدەی پێشووە گەیشتۆتە کوردستان و کە نێوانیان (5-10) ساڵ تێپەر ناکات و لەسەردەمی ئازادی و ئیدارەی حکومەتی کوردستاندا بەپتەوی پێگەی خۆی و ماڵپەری خۆی دامەزراندووە.

3- لەو ململانێیەی کەلەنێوان هەردوو جۆرە رۆژنامەکەدان لە پێناو گەیاندنی پەیامی رۆژنامەوانی و زووتر گەیشتنە بە وەرگر, نەک ململانێیەک بۆ یەکتر رەشکردنەوەی یابوون بە جێگرەوەی یەکتری.

پێشنیار و راسپاردە

1- توێژینەوەکە پێشنیاری ئەوە لەخۆ دەگرێ کە هەردوو جۆری رۆژنامەکە بایەخی زیاتریان لەبواری تەکنەکلۆژیای چاپ پێ بدرێت, وەك گرنگی دانی زیاتر بەلایەنی چاپخانە و هێنانی چاپخانەی مۆدرێنی سەردەمی ئەلیکترۆنی نەك هەر چاپی دوو رەنگی و چوار رەنگی , بایەخی زیاتریش بەبواری ئەلیکترۆنی و سەردەمی دیجیتەڵ و هەموو ئەو پرۆسە میدیایانە بدرێ کەلە رێگای مانگی دەستکردەوە دەگەنە وەرگر.

2- یاسای کاری رۆژنامەوانی لە کوردستان و سەندیکای رۆژنامەنوسانی کوردستان چ لە رووی یاساوە, چ لەرووی پێشەکەیەوە سەردەمیانە باوەشی بۆ رۆژنامەگەری ئەلیکترۆنی بکاتەوە و مافی هەموو لایەنێکی تێدا پارێزراو بێت.

سەرچاوەکان

سەچاوە کوردییەکان

1. بەهادین ئەحمەد، سەرەتایەك بۆ مێژووی ڕاگەیاندنی کوردی، چاپخانەی چوار چرا- سلیمانی، 2010.

2. صادق حەمەغەریب، ڕۆژنامەگەری ئەلیکترۆنی، سلێمانی ٢٠١٨ .

3. سمکۆ جەباری، کۆی بەرهەمەکوردییەکانی(جەبار جەباری)ی شەهیدو نووسەر،چاپخانەی/ شفان، 2004.

4. شەماڵ و بەرهەم، گۆڤاری (22نیسان)، ژمارە 1ی 22نیسانی 2010.

5. شوان ئادەم ئەیڤەس ، ئیتێك لە رۆژنامەوانی کوردیدا رۆژنامەی هاولاتی (2000-2002) وەك نمونە ، سلێمانی دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم ، 2006.

6. عەبدلجبار محەمەد جەباری ، مێژووی رۆژنامەگەری کوردی ، سلێمانی چاپخانەی ژین ، 1970،ل2

7. عەبدولخالق ئیبراهیم - ئەرسەلان رەحمان ، کارامەییەکانی نووسین لەرۆژنامەگەری چاپکراو و ئەلیکترۆنیدا ، هەولێر چاپخانەی حاجی هاشم .

8. فەرهاد پیربال، چەندباسیك لەبارەی میژووی ڕۆژنامەنووسی کوردییەوە، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم-سلیمانی، 2007.

9. کەمال مەزهەر، چەند لاپەرەیەك لە میژووی گەلی کورد، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە- هەولێر، 2001.

10. کمال فوأد . یەکەمین ڕۆژنامە گەری کوردی .2000.

11. کوردستان موکریانی, حسین حزنی مورکریانی, 2005.

12. میژووی نوێ و هاوچەرخی پۆلی دوازدەهەمی ئامادەیی ویژەی، دانانی: نازەنین محەمەد وەهبی، عەتاعەبدوڵلا معروف، دارامحەمەد عەبد وللا، چاپخانەی الستقبل-لوبنان، 2011.

13. نەوشیروان مستەفا ئەمین ، چەند لاپەڕەیەك لە مێژووی رۆژنامەوانی کوردی ، سلێمانی ، چاپ و ئۆفیسی دەزگای سەردەم ، 2001 .

14. هێرش ڕەسوڵ ، رۆژنامەی ئەهلی لە باشووری کوردستان (1994-2002) ،سلێمانی دەزگای چاپ و بلأوکردنەوەی بەردرخان ، 2006،ل27

سەرچاوە عەرەبیەکان

1. ماهر عودةالشمايلة د.محمود عزت اللحام ،د.مصطفي يوسف كافي الصحافة الاكترونية الرقمية .. ص ٦٩دار الاعصار عمان- الاردن الطبعة الاولي 2015.

2. تاريع الاعلام العراقي,ط1, 2014 , الاردن

نامەی ماستەر و دکتۆرا

1. فوئاد علی احمد, رۆڵی کەناڵەکانی راگەیاندن لەکاراکردنی بەشداری سیاسی لە هەرێمی کوردستانی عێراقدا, نامەی دکتۆرا بلاونەکراوە, 2011.

2. صاق حمة غريب صالح , الصحافة الالكترونية الكردية, دراسة مسحية للصحف الالكترونية الكردية (كلآوروژنه ، ده نگه كان ، كوردستان نت) رسالة ماجستر غير منشورة, 2008.

گۆڤار

دلێر عەبدولخالق، "کوردستان" یەکەمین ڕۆژنامەی کوردی و کاریگەری بەشێك لە شۆڕشەکان، لەسەر بووژانەوەی ڕەوتی ڕۆژنامەگەری، گۆڤاری ماس میدیا، ژمارە(1)، 22-نیسانی 2008.